

qua cedebat sacerdoti, juxta legem *Levit.* vi, 23. Simili modo adeps hostiæ pacificæ dicitur cremari in holocaustum, cap. iii, 5.

Rursum, per « libamenta » hic intelligi posset sal; nam mincha, id est simila, vinum et oleum, non libabantur in victimis pro peccato, ut dictum est cap. xv, 3; nec thus cum eis adolebatur, ut patet *Levit.* v, 12.

Verum hæc videntur arcta et contorta. Unde dioscensum hujus loci erudendum esse ex Hebræo, quem clare et plans sic vertunt Chaldaea, Septuaginta, Vatablus et alii, *hircum pro peccato offerentis, ultra holocaustum jure, sin libamentis ejus, g. d.* In calendis offerentis hircum pro peccato, ultra et post jure sacrificium. Nam holocaustum jure, nec in calendis, nec alias unquam, esto plurimæ aliæ offerrentur victimæ, intermitteri poterat, illudque sua habebat libamina simile olei et vini. Id ita esse secundo patet ex eo, quod simili prorsus modo dixit, vers. 10, in sabbato offerendos esse duos agnos ultra sacrificium jure, unde deus expressè jubet illud non omitti. Simili etiam modo, vers. 23, dicit in pasche offerendas esse victimas paschales, « præter holocaustum matutinum, » uti veritè noster Interpres, idemque repetit in singulis aliis festis, vers. ult., et cap. seq. vers. 6, 11, 16, 22, 23, 28, 32, 34, 38; non est ergo dubium quin idem de calendis dicere voluerit. Quare nostra versio hoc loco, simili modo juxta Hebræum, Chaldaicum et Septuaginta exponenda est, ut *in holocaustum* idem sit quod *ad holocaustum*, cum holocausto, ultra holocaustum; sic vulgo dicimus: Rex dedit vestes aureas filie suæ in dotem, id est ad dotem,

id est ultra dotem, cum dote; nec enim vestes in dotem ipsam dari solent, et prepositio *in* sæpe sumitur pro *ad*, cum, etc. Forte etiam pro *in holocaustum*, legendum est *insuper holocaustum*, uti vult Abulensis, qui censet textum Latinum hic esse corruptum, vel mutilum vitio librario-rum.

46. PHASE DOMINI ERIT, — festum paschæ erit. 49. OFFERTISQUE INCENSUM HOLOCAUSTUM DOMINO. — Pro *incensum* hebraice est *ignitionem*, id est victimam que igne crematur, fiatque holocaustum. Ex hoc versu patet, in festo paschæ, oblatos fuisse in holocaustum duos vitulos, arietem unum, agnos septem cum suis libamentis, atque hircum unum pro peccato.

22 et 23. UT EXPIETUR (ut fiat expiatio) PRO VOBIS, PRÆTER HOLOCAUSTUM MATUTINUM. — Intellige et vespertinum, sed illud non exprimitur, quia de eo non erat causa dubitandi, uti de matutino; hoc enim videri poterat omitti posse, quando mane eodem tam multa alia sacrificia immolabantur: unde deus expressè jubet illud non omitti.

24. IN POMITEM IGNIS. — Hebraice, *ad panem*, vel cibum ignis, id est ad nutrimentum ignis.

26. DIES ETIAM FRUITIVORUM (in qua offerantur primas frugum maturas, id est panes ex primis frugibus, puta dies pentecostes, que celebratur expletis septem hebdomadibus, numeratis a secundo die azymorum) VENERABILIS ET SANCTA ERIT.

27. OFFERTISQUE HOLOCAUSTUM. — Eodem victimas jubentur hic offerri in festo Pentecostes, que jussæ sunt offerri in pasche, vers. 19.

Nota has victimas esse alias ab his de quibus *Levit.* xxiii, 18, ut ibi dixi.

CAPUT VIGESIMUM NONUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Jubet Deus ut in festo Tubarum offerant vitulum unum, arietem unum, agnos septem. Secundo, vers. 7, eadem jubet offerri in festo Expiationis. Tertio, vers. 12, præscribit victimas in festo Tabernaculorum, per septem dies offerendas.

1. Mensis etiam septimi prima dies venerabilis et sancta erit vobis: omne opus servile non facietis in ea, quia dies clangoris est et tubarum. 2. Offeretisque holocaustum in odorem suavissimum Domino, vitulum de armento unum, arietem unum, et agnos anniculos immaculatos septem; 3. et in sacrificiis eorum, similæ oleo conspersæ tres decimas per singulos vitulos, duas decimas per arietem, 4. unam decimam per agnum, qui simul sunt agni septem: 5. et hircum pro peccato qui offertur in expiationem populi, 6. præter holocaustum calendarum cum sacrificiis suis, et holocaustum sempiternum cum libationibus solitis; eisdem cæremoniis offeretis in odorem suavissimum incensum Domino. 7. Decima quoque dies mensis hujus septimi erit vobis sancta atque venerabilis, et affligetis animas vestras: omne opus servile non facietis in ea. 8. Offeretisque holocaustum Domino in odorem suavissimum, vitulum de armento unum, arietem unum, agnos anniculos immacu-

latos septem: 9. et in sacrificiis eorum, similæ oleo conspersæ tres decimas per singulos vitulos, duas decimas per arietem, 10. decimam decimæ per agnos singulos, qui sunt simul agni septem; 11. et hircum pro peccato, absque his quæ offerri pro delicto solent in expiationem et holocaustum sempiternum, cum sacrificio et libaminibus eorum. 12. Quinta decima vero die mensis septimi, quæ vobis sancta erit atque venerabilis: omne opus servile non facietis in ea, sed celebrabitis solemnitate Domino septem diebus. 13. Offeretisque holocaustum in odorem suavissimum Domino, vitulos de armento tredecim, arietes duos, agnos anniculos immaculatos quatuordecim, 14. et in libamentis eorum, similæ oleo conspersæ tres decimas per vitulos singulos, qui sunt simul vituli tredecim; et duas decimas arietem uno, id est, simul arietibus duobus; 15. et decimam decimæ agnis singulis, qui sunt simul agni quatuordecim: 16. et hircum pro peccato, absque holocausto sempiterno, et sacrificio, et libamine ejus. 17. In die altero offeretis vitulos de armento duodecim, arietes duos, agnos anniculos immaculatos quatuordecim, 18. sacrificiaque et libamina singulorum per vitulos et arietes et agnos rite celebrabitis: 19. et hircum pro peccato absque holocausto sempiterno, sacrificioque et libamine ejus. 20. Die tertio offeretis vitulos undecim, arietes duos, agnos anniculos immaculatos quatuordecim: 21. sacrificiaque et libamina singulorum per vitulos et arietes et agnos rite celebrabitis; 22. et hircum pro peccato, absque holocausto sempiterno, sacrificioque et libamine ejus. 23. Die quarto offeretis vitulos decem, arietes duos, agnos anniculos immaculatos quatuordecim: 24. sacrificiaque et libamina singulorum per vitulos et arietes et agnos rite celebrabitis; 25. et hircum pro peccato, absque holocausto sempiterno, sacrificioque ejus et libamine. 26. Die quinto offeretis vitulos novem, arietes duos, agnos anniculos immaculatos quatuordecim: 27. sacrificiaque et libamina singulorum per vitulos et arietes et agnos rite celebrabitis; 28. et hircum pro peccato, absque holocausto sempiterno, sacrificioque ejus, et libamine. 29. Die sexto offeretis vitulos octo, arietes duos, agnos anniculos immaculatos quatuordecim: 30. sacrificiaque et libamina singulorum per vitulos et arietes et agnos rite celebrabitis; 31. et hircum pro peccato, absque holocausto sempiterno, sacrificioque ejus et libamine. 32. Die septimo offeretis vitulos septem, et arietes duos, agnos anniculos immaculatos quatuordecim: 33. sacrificiaque et libamina singulorum per vitulos et arietes et agnos rite celebrabitis; 34. et hircum pro peccato, absque holocausto sempiterno sacrificioque ejus et libamine. 35. Die octavo, qui est celeberrimus, omne opus servile non facietis, 36. offerentes holocaustum in odorem suavissimum Domino, vitulum unum, arietem unum, agnos anniculos immaculatos septem: 37. sacrificiaque et libamina singulorum per vitulos et arietes et agnos rite celebrabitis; 38. et hircum pro peccato, absque holocausto sempiterno, sacrificioque ejus et libamine. 39. Hæc offeretis Domino in solemnitatibus vestris præter vota et oblationes spontaneas in holocausto, in sacrificio, in libamine, et in hostiis pacificis.

1. DIES CLANGORIS ET TUBARUM EST. — Festum Tubarum celebrabatur die primo mensis septimi; de hoc festo dixi *Levit.* xxiii, 24.

3. PER SINGULOS VITULOS, — id est per vitulum. Ita hebræa. Unus enim tantum vitulus quotannis offerebatur in festo Tubarum, scilicet singulis annis singuli vituli; et hoc voluit noster Interpres.

6. PRÆTER HOLOCAUSTUM CALENDARUM. — Festum enim Tubarum incidebat in calendis septimi mensis: unde in eo tam victimæ proprie calendis quam victimæ proprie festo Tubarum, immolari debebant, post jure sacrificium agni, ut dixi sup.

præced., vers. 10; unde idipsum hic repetitur et inoleatur in festo Expiationis, vers. 11, et in singulis diebus festi Tabernaculorum, ut patet vers. 16, 19, 22, 23, 28, 31, 34, 38.

7. DECIMÆ QUOQUE DIES MENSIS HUIUS SEPTIMI ERIT VOBIS SANCTA. — Illa enim erat festum Expiationis, de quo *Levit.* xxiii, 27.

11. ABSQUE HIS QUÆ OFFERRI PRO DELICTO SOLENT IN EXPIATIONEM. — Nam in die hoc expiationis expiatur sacerdos, populus et tabernaculum per illationem sanguinis in Sanctum sanctorum; nec hoc autum faciendum adscribatur et tunc

labatur vitulus pro peccato, et aries in holocaustum. Rursum arietes duo, quorum alter erat emissarius, alter fiebat holocaustum, de quibus *Levit. xvi.* Illa ergo sacrificia praeiudicantur ad expiationem, qua facta, ad honorem festi immolabantur holocausta hic prescripta, scilicet vitulus unus, aries unus, agni septem.

ET HOLOCAUSTUM SERPITERNUM, — id est iuge sacrificium.

GEN SACRIFICIO, — id est mincha, quod addi solet iugi sacrificio.

12. QUINTA DECIMA VERO DIE MENSIS SEPTIMI, QUAE VOBIS SANCTA ERIT. — Erat enim tunc festum Tabernaculorum, quod per septem, imo per octo dies celebrabatur, de quo *Levit. xxiii, 34.* Unde hic prescribuntur victimae singulis ejus diebus offerende, eaque pena eadem quolibet die, scilicet arietes duo, et agni quatuordecim, nisi quod primo die vituli tredecim, secundo vero duodecim, tertio undecim, et ita consequenter diminuendo semper offerebantur; die vero octavo, qui erat cactus, sive collectae, tantum offerebantur

vitulum unum, arietem unum, agnos septem, ut patet vers. 35.

13. DECIMA DECIMAE. — Unam decimam ephri, quod est decima cori, ut dixi cap. praecedenti, vers. 13 (4).

35. DIE OCTAVO, QUI EST CELEBRERRIMUS. — Erat enim tunc festum Cactus et Collectae, ut dixi vers. 22; de quo plura dixi *Levit. xxiii, 36.*

39. HEC OFFERETIS DOMINO IN SOLEMNITATIBUS VESTRIS, PRÆTER VOTA ET OBLATIONES SPONTANEA IN HOLOCAUSTO, IN SACRIFICIO, IN LIBAMINE, ET IN HOSTIIS PACIFICIS, — q. d. Illas victimas jam dictas in festis praecipio, praeter ea quae ex voto vel sponte offeretis in holocaustum, in sacrificium, id est in mincha, in libamen et in hostias pacificas. Ubi nota: Libamen nunquam per se solum offerebatur, sed semper cum sacrificio; unde quando liberum et spontaneum erat sacrificium, liberum et spontaneum censetur esse libamen.

(4) *Vitulos de armento, id est matribus adhuc adherentes. Cf. Zach. ix, 9.*

CAPUT TRIGESIMUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Sancit Deus ut pater filiae, maritus uxoris votum irritare possit, si illi contradicat statim, id est primo die, quo illud rescivit, non autem si secundo die contradicat.

1. Narravitque Moyses filiis Israel omnia quae ei Dominus imperarat; 2. et locutus est ad principes tribuum filiorum Israel: Iste est sermo quem praecipit Dominus. 3. Si quis virorum votum Domino voverit, aut se constrinxerit juramento, non faciet irritum verbum suum, sed omne quod promisit implebit. 4. Mulier si quippiam voverit, et se constrinxerit juramento, quae est in domo patris sui, et in etate adhuc puellari: si cognoverit pater votum quod pollicita est, et juramentum quo obligavit animam suam, et tacerit, voti rea erit: 5. quidquid pollicita est et juravit, opere complebit; 6. si autem, statim ut audiverit, contradixerit pater; et vota et juramenta ejus irrita erunt, nec obnoxia tenebuntur sponsioni, eo quod e contradixerit pater. 7. Si maritum habuerit, et voverit aliquid, et semel de ore ejus verbum egrediens animam ejus obligaverit juramento; 8. quo die audiverit vir, et non contradixerit, voti rea erit, reddetque quodcumque promiserat; 9. si autem audiens statim contradixerit, et irritas fecerit pollicitationes ejus, verbaque quibus constrinxerat animam suam, propitius erit ei Dominus. 10. Vidua et repudiata quidquid voverint, reddent. 11. Uxor in domo viri cum se voto constrinxerit et juramento, 12. si audiverit vir, et tacerit, nec contradixerit sponsioni, reddet quodcumque promiserat; 13. si autem extemplo contradixerit, non tenebuntur promissionis rea, quia maritus contradixit, et Dominus ei propitius erit. 14. Si voverit, et juramento se constrinxerit, ut per jejunium, vel ceterarum rerum abstinenciam, alligat animam suam, in arbitrio viri erit ut faciat, sive non faciat; 15. quod si audiens vir tacerit, et in alteram diem distulerit sententiam, quidquid voverat atque promiserat, reddet, quia, statim ut audivit, tacuit; 16. si autem contra dixerit, postquam rescivit, portabit ipse iniquitatem ejus. 17. Iste

sunt leges, quas constituit Dominus Moysi, inter virum et uxorem, inter patrem et filiam, quae in puellari adhuc etate est, vel quae manet in parentis domo.

2. AD PRINCIPES, — et ad totum populum, cujus potior pars erant principes; vel « ad principes, » ut scilicet eadem referrent ad populum quisque suum, seu suae tribus.

ISTE EST SERMO QUEM PRAECIPIT DOMINUS, — circa vota, ut sequitur. Est hic aposiopesis hebraea; Moses enim non enarrat hic suum cum Deo de votis colloquium, sed illud involvit cum hac enarratione sua ad populum, qua executus est praecipitum divinum. E contrario, cap. xxviii et xxix enarravit praeccepta Domini, sed sicut se eadem retulisse populo; et tales aposiopeses familiares sunt S. Scripturae et Hebraeis.

3. SI QUIS VIRORUM VOTUM DOMINO VOVERIT, AUT SE CONSTRINXERIT JURAMENTO, — si videlicet suam promissionem et votum confirmarit juramento.

NON FACIET IRITUM, — non violabit votum aut juramentum.

4. MULIER SI QUIPPAM VOVERIT IN ETATE ADHUC PUELLARI. — Sub puella, intellige et puerum in etate puerili; utriusque enim par est ratio. Ita Abulensis.

SI COGNOVERIT PATER VOTUM, etc., ET TACERIT, VOTI REA ERIT, — voto erit obligata. Nota tamen si cognoverit, quia, antequam pater cognosceret votum, illudque irritaret, tenebatur filia illud implere, si deliberate illud emiserat. Sub patre, etiam tutores intellige; hi enim, patre mortuo, quasi in jus et regimen paternum succedunt.

Nota primo: Si taceret pater, hoc ipso votum filiae confirmabatur, quia consentire videtur is qui tacet in eo quo praedicator, vel subtrahitur aliquid suo juri et potestati, uti faciebat hic puella quae per votum hoc patria potestate et libertate ex parte se subtrahebat; silentium tamen hoc patris, non tam ex lege naturae quam ex lege Dei positiva, votum filiae confirmabat, ut plenius dicam vers. ult.

Nota secundo: Votum in quod semel tacite consenserat pater, absolute fiebat ratum, unde non licebat patri illud postea irritare: si tamen puella quae voverat, postea nuberet, licebat marito statim post contractum matrimonium, votum ejus irritare, aequae ac si votum factum fuisset in matrimonio; alioqui enim marito, etiam invito et ignoranti, per haec vota praecedentia, gravia onera potuissent injici, quae ipse amplecti et subire non tenebatur. Ita Abulensis, *Quaest. XXXV.*

6. SI AUTEM, STATIM UT AUVERIT, CONTRADIXERIT. — Hebraice; si, statim ut audiverit, irritavit, dissolverit, vel frugerit votum; statim intellige, non eodem instanti, sed moraliter, scilicet eodem die; nam sequenti die contradicere non poterat, ut dicitur vers. 13.

7. SI MARITUM HABUERIT ET VOVERIT. — Judaei per « maritum » intelligunt sponsum cui puella de-

sponsata est, ut distingatur hic casus a casu vers. 11; ibi enim agit de marito cui puella tradita est, hic vero de eo cui tantum desponsata est et promissa. Verum maritum tam hic, quam vers. 11, accipiendum esse, non sponsum, patet ex Hebraeo, Chaldaeis et Septuaginta, qui habent, *si fuerit viro.* Haec enim phrasim apud Hebraeos significat nuptiam et viro traditam: quare, si quae sit distinctio inter causam hujus versus et vers. 11, dixerim potius hic agi de nuptia, quae agit cum marito in domo patris sui, ut doceat hujus voti irritationem ad maritum, non ad patrem (esto in ejus domo degat) spectare; vers. vero 11, agi de nuptia quae habitat extra domum patris, in domo mariti, ut ibi exprimitur. Ita S. Augustinus, *Quaest. LIX.*

9. PROPITIUS ERIT EI DOMINUS. — Dominus non indignabitur uxori, si non servet votum a marito irritatum.

11. CUM SE VOTO CONSTRINXERIT ET JURAMENTO. — « Et » pro aut hic capitur; in Hebraeo enim est aut.

14. SI VOVERIT ET JURAMENTO SE CONSTRINXERIT, UT PER JEJUNIUM, VEL CETERARUM REARUM ABSTINENTIAM, ALLIGAT ANIMAM SUAM. — Descendit hic Deus a thesi ad hypothesin, seu ad exemplum usitatis, ex quo de reliquis omnibus votis peccationis, orationis, elemosynarum, poenitentiarum, etc., simile iudicium sumendum reliquit. Nam de quibuslibet votis hic agi, non autem de votis abstinenciae, tantum patet ex vers. 1, 5, 8, 10, 12. S. Augustinus tamen, *Quaest. LIX.* censet hic tantum agi de votis abstinenciae a cibis, non concubitu. Verum quod dixi verum videtur; verba enim Scripturae versus jam citatis generalia sunt: unde quolibet vota comprehendere videntur.

16. SI AUTEM CONTRADIXERIT, POSTQUAM RESCIVIT, PORTABIT IPSE INIQUITATEM EIUS. — Septuaginta pro postquam rescivit, habent, post diem in quo audivit, ut sensus sit, q. d. Maritus debet primo die quo rescit votum uxoris, contradicere, si velit illud irritare: si tamen primo die tacet et differat, itaque tacite consentiat, sed sequenti die consensus revocet et contradicat, uxor a voto excusatur, quia maritus illud irritat; peccat tamen maritus contra legem hanc, consensus suum revocans: unde hujus voti non impleti culpam et poenam portabit ipse, non uxor. Ita S. Augustinus, *Quaest. LVI.* Abulensis, Habanus, Lyranus, Olesster, Cajetanus, probantque ex eo quia, si maritus primo die contradixisset, itaque irritasset uxoris votum, nulla iniquitas fuisset ipsi vel uxori portanda; usus enim fuisset ipse rite jure suo. Ergo cum hic dicatur quod contradicendo portabit iniquitatem ejus, ita ut ipse peccet, non

uxor, quæ votum cui ille contradicit, non servat: sequitur contradictionem ejus quidem esse validam, votumque uxoris irritare; sed tamen eam perperam ab eo fieri, quia scilicet fit contra legem secundo die, cum primo die fieri debuisset; ideoque dicitur ipse portaturus iniquitatem ejus.

Verum, *re post diem* non est in Hebræo, Chaldeo et Nostro, videturque hoc loco imperitens, imo incidere et enervare æquam et directam antithesin. Nam hoc versu idem plane dicit et sancit Deus, cum eo quod sanxit vers. 3, 8, 12, 13 (tantum enim hoc vers. dat exemplum dictorum, ut dixi vers. præced.), videlicet uxorem liberam esse a voto abstantiæ, si ei statim eodem die quo illud recevit, maritus contradicat; sin taceat, statim votum ipsum confirmari, ita ut sequenti die contradicere, votumque irritare non possit. Id enim plane convincit antithesis hujus versus cum præcedenti, hocque fuisse veteris juris in ista lege, versus citati plane significant. Secus est in lege nova; in ea enim probabile est parentem et maritum posse revocare consensum antea datum, itaque irritare votum filie vel uxoris, in quod semel consensit, licet irritando peccet, si temere id faciat, uti docte docet noster Lessius, tract. De voto, dubit. 13.

Dices: Si maritus irritat votum uxoris, statim eodem die quo illud cognovit, rite facit, utitur enim jure suo: quenam ergo iniquitas est illi portanda, ut hic dicitur?

Respondeo: Licet maritus utatur jure suo, potest tamen peccare in ipsa irritatione voti, si videlicet sine causa in re pia consensum neget, votumque irritet; præsertim si ex zelotypia, concupiscentia, avaritia aliove vitio, nolit uxorem servare votum levis et brevis alioquin, verbi gratia, abstantiæ, orationis, elemosynæ, etc. Et tunc ipse hujus irritationis culpam, quanta quanta est, portabit.

PORTABIT IPSE INIQUITATEM EJUS. — «Ejus,» scilicet uxoris, patet ex Hebræo, quia videlicet culpam hujus voti uxoris sue non adimpleti, si que sit, quæ alias in uxorem recidisset, ipse in se transcripsit, dum illud sine causa et inique irritavit. Hujus enim voti uxoris temere irritati, reatum et penam feret, non uxor, sed maritus irritans.

Hæc dicit Deus, ad solatium uxoris, utque scrupulos ei eximat. Solent enim femine in vota pronæ de iis anxie esse et sollicitæ, ut illa adimpleant; nec sibi satisfaciunt, esto a malis irriterentur. Jubet ergo sic esse securas, docetque culpam, si quæ sit in hæc re, esse mariti, non uxoris.

17. VEL QUÆ MANET IN PARENTIS DOMO. — que necdum est emancipata, aut viro tradita, sed puella est innupta, etiamsi grandæva. Omnium enim harum vota quolibet irritare poterat maritus, idque licite si statim eodem die contradiceret.

Hinc patet hæc leges de votis, eorumque irritatione, non esse undequaque legis et juris naturæ, uti nonnullis visum fuit; sed ex parte esse positivas, scilicet ceremoniales, vel judiciales legis veteris, quæ jam est abolita. Nam lex naturæ non dicit patrem posse filiarum puberum et grandævarum vota omnia, præsertim illa, quæ patriæ potestati non præjudicant, irritare: alioquin enim id etiam in lege nova locum haberet. Hoc autem est falsum. *Secundo*, lex naturæ non dicit, solo silentio parentis, vel mariti, votum filie vel uxoris plane confirmari. *Tertio*, lex naturæ non jubet ut parens, vel maritus voto statim contradicat, si illud irritare cogitet; potest enim requirere tempus ad deliberandum. Sanxit ergo hæc ita Deus in lege veteri, ne populus ille crassus storum pia vota nimis facile quavis de causa impediret, aut retractaret.

Hæc leges de votis sunt, non tam naturæ, quam positivæ veteris.

CAPUT TRIGESIMUM PRIMUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Jussu Dei caduntur Madianitæ, scilicet omnes masculi, et omnes femine corruptæ: sola virgines reservantur. Secundo, vers. 19, jubet Deus tam prædam, quam milites, ulpote a cæde et a morticiniis redeuntes, purificari. Tertio, vers. 23, jubet dimidium prædæ dividi inter milites, et tamen ut ipsi ex ea unum animal ex quingentis dent Eleazaro, et sacerdotibus: alterum vero dimidium jubet dividi inter eos, qui in castris remanserant, ita tamen ut ipsi ex eo quinquagesimum animal dent Levitis. Quarto, vers. 48, singuli omne aurum, quod rapuerant, obtulerunt Deo, eo quod mulus Hebræorum in prælio cecidisset.

1. Locutusque est Dominus ad Moysen, dicens: 2. Uleiscere prius filios Israel de Madianitis, et sic colligeris ad populum tuum. 3. Statimque Moyses: Armate, inquit, ex vobis viros ad pugnam, qui possint ultionem Domini expetere de Madianitis; 4. mille viri de singulis tribubus eligantur ex Israel qui mittantur ad bellum. 5. Dederuntque milites de

singulis tribubus, id est, duodecim millia expeditorum ad pugnam; 6. quos misit Moyses cum Phinees filio Eleazari sacerdotis, vasa quoque sancta, et tubas ad clangendum tradidit ei. 7. Cumque pugnasset contra Madianitas atque vicissent, omnes mares occiderunt, 8. et reges eorum, Evi et Reecem, et Sur, et Hur, et Rebe, quinque principes gentis: Balaam quoque filium Beor interfecerunt gladio. 9. Ceperuntque mulieres eorum, et parvulos, omniaque pecora, et cunctam supellectilem: quidquid habere potuerant, depopulati sunt: 10. tam urbes quam viculos et castella flamma consumpsit. 11. Et tulerunt prædam, et universa quæ ceperant tam ex hominibus, quam ex jumentis, 12. et adduxerunt ad Moysen, et Eleazarum sacerdotem, et ad omnem multitudinem filiorum Israel; reliqua autem utensilia portaverunt ad castra in campestribus Moab juxta Jordanem contra Jericho. 13. Egressi sunt autem Moyses et Eleazar sacerdos, et omnes principes synagoga, in occursum eorum extra castra. 14. Iratusque Moyses principibus exercitus, tribunis et centurionibus qui venerant de bello, 15. ait: Cur feminas reservastis? 16. Nonne istæ sunt, quæ deceperunt filios Israel ad suggestionem Balaam, et prævaricari vos fecerunt in Domino super peccato Phogor, unde et percussus est populus? 17. Ergo cunctos interficite quidquid est generis masculini, etiam in parvulis: et mulieres, quæ noverunt viros in coitu, jugulate; 18. puellas autem et omnes feminas virgines reservate vobis; 19. et manete extra castra septem diebus. Qui occiderit hominem, vel occisum tetigerit, lustrabitur die tertio et septimo. 20. Et de omni præda sive vestimentum fuerit, sive vas, et aliquid in utensilia præparatum, de caprarum pellibus, et pilis, et ligno, expiabitur. 21. Eleazar quoque sacerdos, ad viros exercitus qui pugnaverant, sic locutus est: Hoc est præceptum legis, quod mandavit Dominus Moysi: 22. Aurum, et argentum, et aes, et ferrum, et plumbum, et stannum, 23. et omne quod potest transire per flammam, igne purgabitur; quidquid autem ignem non potest sustinere, aqua expiationis sanctificabitur: 24. et lavabitis vestimenta vestra die septimo, et purificati postea castra intrabitis. 25. Dixit quoque Dominus ad Moysen: 26. Tollite summam eorum quæ capta sunt, ab homine usque ad pecus, tu et Eleazar sacerdos et princeps vulgi; 27. dividesque ex æquo prædam, inter eos qui pugnaverunt, egressive sunt ad bellum, et inter omnem reliquam multitudinem; 28. et separabis partem Domino ab his qui pugnaverunt et fuerunt in bello, unam animam de quingentis, tam ex hominibus, quam ex bobus et asinis et ovibus; 29. et dabis eam Eleazaro sacerdoti, quia primitiæ Domini sunt. 30. Ex media quoque parte filiorum Israel accipies quinquagesimum caput hominum, et boum, et asinorum, et ovium, cunctorum animantium, et dabis ea Levitis, qui exebant in custodiis tabernaculi Domini. 31. Feceruntque Moyses et Eleazar, sicut præceperat Dominus. 32. Fuit autem præda, quam exercitus ceperat ovium sexcenta septuaginta quinque millia, 33. boum septuaginta duo millia, 34. asinorum sexaginta millia et mille: 35. animæ hominum sexus femine, quæ non cognoverant viros, triginta duo millia. 36. Dataque est media pars his qui in prælio fuerant ovium trecenta triginta septem millia quingentæ; 37. et quibus in partem Domini supputatæ sunt oves sexcentæ septuaginta quinque. 38. Et de bobus triginta sex millibus, boves septuaginta et duo, 39. de asinis triginta millibus quingentis, asini sexaginta unus. 40. De animabus hominum sedecim millibus, cesserunt in partem Domini triginta duæ animæ. 41. Tradiditque Moyses numerum primitiarum Domini Eleazaro sacerdoti, sicut fuerat ei imperatum, 42. ex media parte filiorum Israel, quam separaverat his qui in prælio fuerant. 43. De media vero parte quæ contingerat reliquæ multitudini, id est, de ovibus trecentis triginta septem millibus quingentis, 44. et de bobus triginta sex millibus, 45. et de asinis triginta millibus quingentis, 46. et de hominibus sedecim millibus, 47. tulit Moyses quinquagesimum caput, et dedit Levitis, qui exebant in tabernaculo Domini, sicut præceperat

Dominus. 48. Cumque accessissent principes exercitus ad Moysen, et tribuni, centurionesque, dixerunt: 49. Nos servi tui recensuimus numerum pugnatorum, quos habuimus sub manu nostra; et ne unus quidem defuit. 50. Ob hanc causam offerimus in donariis Domini singuli quod in præda auri potuimus invenire, periscelides, et armillas, annulos et dextralia, ac murenas, ut depreceris pro nobis Dominum. 51. Susceperuntque Moyses et Eleazar sacerdos, omne aurum in diversis speciebus, 52. pondo sedecim millia, septingentes quinqueaginta siclos, a tribunis et centurionibus. 53. Unusquisque enim quod in præda rapuerat, suum erat. 54. Et susceptum intulerunt in tabernaculum testimonii, in monumentum filiorum Israel coram Domino.

2. ULCISERE FILIOS ISRAEL DE MADIANTIS, — quia ipsi provocaverunt Israelitas, prostituendo eis filias suas, ad fornicationem et ad idololatriam Beelphegor, idque a mente et scopo, ut eos postea, utpote a me desertos, invaderent et cederent, ut dixi cap. xxv initio.

3. QUI POSSINT ULTIONEM DOMINI EXPETERE DE MADIANTIS. — Ultio hæc dicitur Domini, primo, quia fiet a Domino vos adjuvante, et ante vos pugnantem, ac prosternente Madiantibus: ita Septuaginta. Secundo, ultio Domini erit ea, qua ulciscemini injuriam populo Domini, et per consequens ipsi Domino, a Madiantibus illatam. Ita Chaldaeus.

5 et 6. DUODECIM MILLIA, etc., MISIT CUM PHINEES (quia Phinees animosissime impeditit hoc scelus et scandalum Beelphegor, occidendo Madiantidem, cap. xxv, vers. 7), VASA QUOQUE SANCTA, ET TUBAS (de quibus cap. x, 2) AD CLANGENDUM TRADIDIT EI (1). — «Vasa sancta» erant arca cum tabulis legis, Cherubim et propitiatorio; hæc enim secum deferrebat Judæi euntes ad bellum, ut scilicet ita quasi Deum, propitiatorio insidentem, secum deveharent, qui castra hostium sua præsentia dissiparet et proferret. Hæc ergo cum tabulis tradita sunt Phinees sacerdoti, id est curæ ejus commissa sunt. Phinees enim profectus est ad hoc bellum, non tam ut dux esset belli, quam ut sacerdos sacris præesset.

Discant hic duces in castris probos habere sacerdotes, qui pietatem promoveant. Dei offensas et peccata cohibeant. Discant et m. s. sacra sacrosque, ac Deum revereri: Deus enim est qui dat victoriam. Hodie non raro aliter agitur; hinc clades et lacrymæ. Audi Petrum Blesensem, *epist.* 94: «Olim, ait, se juramento milites obligabant, quod starent pro reipublice statu, quod in acie non fugerent: sed et hodie tirones enses suos recipiunt de altari, ut proficiantur se filios Ecclesie. Porro in contrarium res versa est; nam ex quo hodie militari cingulo decorantur, statim insurgunt in Christum Domini, et deserviunt in patrimonium Christi: spoliant et deprædantur subjectos Christi pauperes, et miserabiliter atque immisericoorderit affligunt miseros, ut in doloribus

(1) Pro et dederunt vers. 5, in hebr. est, et delecti sunt. Ita reddunt Onkelos, Syrus et Saadias.

alienis illicitis appetitis, et extraordinarias implent voluntates. » Addit secundo: « Qui contra inimicos crucis vires suas exercere debuerant, in potibus et ebrietatibus pigrant. Vacant otio, marcent crapula, vitæque degenerent in immunditibus transigentes, nomen et officium militie deonestant. Hi laudant in pace prædas, inter arma fugas, inter vina victorias, cum sint in prætoris leones, in prælis lepores. » Addit tertio: « Ordo militum nunc est, ordinem non tenere; nam ejus os malorum verborum spurcicia polluitur, qui detestabilis jurat, qui minus Deum timet, ministros Dei vilificat, qui Ecclesiam non veretur: iste hodie in cætu militum fortior et nominatior reputatur. » Isti sunt galeati lepores, qui fortes sunt ad furandum, potandum, constuprandum, abigendum pecora amicorum; sed in quibus in acie nulla est vis, nec in victoria decus, nec in fuga flagitium: exercitus lingua quam manu promptior, prædator et socius, et ipse hostium præda.

Allegoricè, vasa hæc et Cherubim sunt angeli sancti, qui cum viris piis et probis certant contra demones et peccata, eosque animant et adjuvant. Tubæ sunt prædicatorum divinarum sermones et cohortationes. Phinees est Christus, qui hujus belli dux est et director. Ita Cyrillus, lib. IV *De Adoratione*.

Rursum arca continens manna, id est Christum, est B. Virgo, que victoriam contra homines et demones largitur. Refert Theophanes, Anastasius et Cedrenus, atque ex his Baronius anno Christi 623, Heraclium Imperatorem superasse Chosroem regem Persarum opè B. Virginis, quia factum est ut grande miræ magnojudicis Persas contriverit.

Anno Domini 886, Basilius imperator Saraceno-rum Principem, qui Christum ejusque matrem subsannaverat, irvoans B. Virginem bello superavit, ut refert Cuiropalatus, et ex eo Baronius.

Joannes Zemisca Imperator Græcorum Bulgaros, Rossos, etc., superavit opè B. Virginis, que misit S. Theodorum martyrem, qui visus est equo albo insidens in prima acie pro Romanis pugnare, et hostium vires infringere; unde Zemisca in ejus honorem templum edificavit.

Pelagius, princeps Asturum, opè B. Virginis cum

panis Gothos superavit; tela enim hostium in ipsomet retorta sunt vi divina, ita ut Alchamam eorum dux cum viginti millibus cæsus sit. Inde ceperunt Hispani regnum a Gothis occupatum recuperare. Exstat adhuc spelunca in qua cum suis latuit Pelagius, B. Virginis dicata, dictaque S. Maria de Covadonga: ita Talensis, Rodericus, et ex his Baronius, anno Christi 718.

Narses Magnus, B. Virginis eliens et eollor, sub Justiniano Imperatore opè Virginis miras et crebras contra Toflam et Gothos obtulit victorias; solebat enim B. Virgo ei apparere, et quando prælium ineundum esset præcipere: quare ipse in aciem non descendebat, nisi ab ea tempus oportunitatem cognovisset, uti refert Procopius, Evagrius, et ex his Baronius, anno Christi 568.

Stephanus Hungarorum rex, iturus contra hostes, supplex opem B. Virginis implorabat, dicens: « Si placet tibi, o Domina mundi, tuæ partem hereditatis ab inimicis devastari, et novellam Christianismi plantationem dissipari, ne, queso, sinas illud imputari diffidentie meæ, sed potius dispositioni voluntatis tuæ. Si quid commisist culpa pastoris, ipse luat: oves, queso, insontes ne patiaris alligari. » Uti refert Antonius Bonifinus, lib. I *De Rebus Hungar.* dec. 2.

Notatæ celebris victoria Joannis Austriae, quam ipse a Turcis retulit opè B. Virginis: unde ejus memoriam quotannis recolunt fideles, vocantque festum S. Mariæ de Victoria, quod celebrant sub initium octobris. Contigit illa anno Domini 1571, in mari Corinthiaco.

7. CIMQUE PUGNASSENT CONTRA MADIANTAS, ATQUE VICISSENT, OMNIA HARES OCCIDERUNT, — qui scilicet erant in Madian: nam aliquos, audito belli instantis rumore, ex Madian in vicina loca fugisse patet, ex quo ipsi restituerint gentem Madian, quam postea Judæi fuit infesta, maxime tempore Gedeonis. Ita Abulensis.

8. ET REGES RORUM, EVI, ET REGEN, ET SUR, ET HUR, ET REBE, — hi sunt quinque reges, id est, principes Madian, a quibus Sur pater fuit Madiantidis, quam occidit Phinees, cap. xxv, vers. 18.

BALAA QUOQUE FILIUM BEOR INTERPREPERUNT GLADIO. — Hinc patet Balaam a Balaac, rege Moab, transisse in Madian, ibique similia contra Hebræos machinationum esse, atque fecerat in Moab: ideoque jure ab Hebræis in Madian cum aliis cæsum esse.

13. EGRESSI SUNT AUTEM MOYSES ET ELEAZAR, — ad congratulandum victoribus, ex Madian redeuntibus.

16. QUE PREVARICARI VOS FECERUNT IN DOMINO, SUPER (in) PECCATO PHOGOR. — «Phogor» est Beelphegor, ut dixi cap. xxv, vers. 3.

17. ERGO CUNCTOS INTERFICITE, QUIDQUI EST GENERIS MASCULINI, ETIAM IN PARVULIS. — Fuit hoc proprium in isto bello, quod parvuli jussu Dei (qui necis vitæque omnium est dominus) et Moyses sint occisi. Id factum est, primo, ob crimi-

nis a Madiantibus contra Hebræos admitti, enormitatem et detestationem; secundo, ne parvuli, cum adolevisset, parentum suorum necem ulciscerentur.

Nota: Per judicem et potestatem humanam, non possunt occidi parvuli innocentes, propter peccatum parentum; possunt tamen occidi per jus et potestatem Dei, tum quia ipse transcendens in omnia, ac consequenter in vitam omnium habet dominium; tum quia parvuli, omnesque homines, ob peccatum originale, rei sunt mortis: illam ergo Deus eis, vel cito, vel serius, sive hoc modo, sive alio pro libito inferre potest. Ita Abulensis in capite xxv *Deut.*, Quest. V.

17 et 18. ET MULIERE QUE NOVERUNT VIROS IN COITU, JUGALATE: PUELLAS AUTEM, ET OMNES FEMINAS VIRGINES RESERVATE. — Nota: Madiantibus a viris cognite occidi jubentur, quia per tales decepti fuerant Hebræi fornicando cum illis, rursusque per eas decipi potuissent. Ita Theodorus, *Quæst.* XLX. Virgines vero ab hoc crimine fuerant immunes: unde eas reservarunt Hebræi, vel ad hoc, ut eas venderent, vel ut eis quia ancillis uterentur.

Potuerunt autem virgines a corruptis dignosci primo, per inspectionem matronarum, maxime obstetricum; que inspedio etiam in lege nova est recepta, ut patet cap. *Fraternitatis*, extrav. *De frigidis*. Secundo, per revelationem Dei, corruptas Mosi indicantis et designantis. Adhuc Abulensis tres alios modos, scilicet per gagatem gemmam: nam qui eam bibit, si non sit virgo, cogitur reddere urinam. Secundo, ex inspectione urinae: hæc enim in virginibus clara est et lucida, in corruptis turbida. Tertio, per inspectionem horoscopi et constellationum cæli. Sed hic tertius modus, licet cum non improbet Abulensis hoc loco, alibi tamen eundem refutat: est enim superstitiosus: duo priores modi obscuri sunt et incerti. De gagato tamen idem affirmat Anselmus Boetius medicus et gemmarius Rodulphi II Imperatoris, lib. II *De Gemmis*, cap. clxv: « Virginitatem, ait, prodiit non solum suffliti, sed potatu. Nam si pulverem bibat virgo, non urinabit: si corrupta sit, urinam retinere non potest, multorum testimonio. » Idem asserit Camillus Leonardus Pisarenus medicus, tract. *De Lapidibus*, in *Gagate*.

19. QUI OCCIDERIT HOMINEM, VEL OCCISUM TEGERIT, LUSTRABITUR DIE TERTIO, ET SEPTIMO. — juxta legem de eo qui tangit cadaver, Itam *Numer.* cap. xix, 14.

20. ET DE OMNI PRÆDA, SIVE TESTIMENTUM FUERIT, SIVE VAS, etc. EXPIABITUR, — scilicet per ignem, si id fieri possit, videlicet si vas aut vestis ignem ferat: sin autem, expiabitur per aquas lustrationis, ex cinere vitulae rufe collectas, de quibus cap. xix, 2 et 12, idque die tertio et septimo, ut explicatur vers. seqq.

Nota: Hæc suppellex Madiantarum debebat

expiri, quia legaliter erat immunda, ex contactu mortuorum, juxta legem Num. xix, 14, et Lev. xi, 32, quia scilicet quaedam ex hisce vasis et rebus erant in tabernaculis morientium; multa etiam ex ipsis configerant ipsos morientes, sicut vestes mortuorum: quod si quid esset in tanta magnitudine praedae, in quod neutrum horum competeret, quod proinde non esset immundum, id tamen, propter dubium, purificari debebat; de omnibus enim praesumebatur, quod essent immunda, ob tot occisorum sparsa ubique cadavera. Ita Abulensis.

31. HOC EST PRECEPTUM LEGIS, QUOD MANDAVIT DOMINUS MOysi. — Hoc praecceptum hucusque scriptum non vidimus. Illud ergo hic, vel alias, viva voce Deus Mosi tradidit. Solebat enim Deus Mosi omnia sua jussa edicere et commendare, ut ipse eadem postea ad sacerdotes, et ad populum referret. Ita Abulensis.

23. ET OMNE QUOD POTEST TRANSIRE PER FLAMMAS, IGNE PURGABITUR. — Hebraea, Chaldaea et Septuaginta addunt, et aqua lustrationis expiabitur, quasi praeter ignem, deuberi hoc vas aspergi et lustrari aqua cinerali vitulae rufa (1).

27. DIVIDESQUE EX Aequo PRAEDAM, INTER EOS QUI PUGNAVERUNT, etc., ET INTER OMNEM RELIQUAM MULTITUDINEM. — Nota: Non Moses, non Phinees dux belli, potorem praedae partem sibi usurpant, sed ea tota inter milites dividitur: « Decet » enim « duces gloriam, milites pecuniam e victoria efferre, » ait Cato. Unde Scipio, cum, capta Carthagine, aliisque urbibus, milites magis quam ullus imperator locupletasset, « noriens ex tot victoris et opibus, non nisi triginta tria argenti, duo auri pondo reliquit, ait Plutarchus.

Nota secundo, quod ait, « divides ex aequo, » intelligendum esse, non ita ut tantum cedat eis, qui in castris manserunt, et longius a belli alea et periculo abfuerunt, quantum militibus, qui suo periculo et labore victoriam pepererunt: sed ita ut tantum habeant omnes qui in castris manserunt, simul sumpti, quantum habent pauci illi qui depugnarunt, ut scilicet medietas una praedae cedat militibus, qui pugnarunt; altera medietas cedat reliquis, qui in castris manserunt. Quare ex hac medietate, singuli in castris remanentes, utpote qui in maximo erant numero, longe minus habuerunt, quam ex sua mediate habuerint milites, qui pugnarunt: hi enim numero erant longe pauciores, ac proinde longe amplius ex sua praedae medietate, singuli participarunt. Porro, ex utraque medietate, quaedam oblata sunt Domino, id est sacerdotibus et Levitis, ut sequitur.

(1) Vers. 24. Hujusmodi abolitionem et per aquam fluentem expiationem post redditum ex bello apud barbaras quoque gentes invenimus. Sic *Enchiridion*, II, 718:

Tu, genitor, cape sacra manu, patriosque Penates.
Me, bello et tanto egressum et caede recentem,
Adstrare nefas, donec me flumine vivo
Abluam.

Dices: Lex bellica est ut aequa sit sors eunti ad bellum, et manenti ad sarcinas, ut dicitur I Reg. xxx, 24.

Respondeo: Haec lex posterius a Davide sancita est, ut ibidem dicitur. Secundo, haec lex hic non habet locum; intelligitur enim de iis et eo casu, quo utrique aequae belli aleae et periculum subeunt, ut cum v. g. una pars fortior et numerosior vadit ad praelium, altera debilior et minoris (ut solet) numeri, tuetur sarcinas. Tunc enim tam haec, quam illa periculum adit, et hostis insultum expectare et sustinere debet. Hic vero soli pauci qui ibant ad praelium, subibant periculum. Nam reliqui omnes in castris manentes, cum maximo essent numero, non timebant hostem tam exiguum, ac consequenter nullum adhibent periculum. Ita Abulensis.

28. SEPARABIS PARTEM DOMINO. — Jubeo hic Deus, primo, ut milites ex sua medietate praedae, dent sibi, id est, Eleazaro et sacerdotibus, unam animam, id est, unum animal de quingentis, tam dari Deo, quam de hominibus, quam ex bobus, asinis et ovibus. Unde ex hac parte, ex praeda haec cesserunt sacerdotibus oves 73, boves 72, asini 61, virginis 32, ut patet vers. 37.

Secundo, ut Israelite, qui in castris manserant, ex sua medietate, unum animal de quingentis dent Levitis.

29. DABIS EAM ELEAZARO, — ut scilicet inde partem distribuat Ithamar, et aliis minoribus sacerdotibus. Hi enim non minus quam Levite praedae participes esse debent; reliquum vero sibi, tanquam pontifici servet. Simile videmus cap. xviii, vers. 28.

PRIMITIA, — id est oblatio; hebraice enim est *theruma*.

49 et 50. NE UNUS QUIDEM DEFUIT (cecidit in pugna): OB HANC CAUSAM OFFEREMUS IN (DEI) DONARIIS DOMINI SINGULI, QUOD IN PRAEDA AURI POTUIMUS INVENIRE. — Ecce hic singuli totum aurum, aureaque vasa, quae rapuerant, Deo offerunt. Causa sequitur (2).

50. UT DEPRECEBIS. — Haec secundaria et accessoria erat causa oblationis auri: primaria enim erat, ut ostenderent se esse gratos Deo, qui illis hanc victoriam dedisset, plane incurantem. Ita quaevis gentes victoriam Deo acceptam tulerunt,

(2) Juxta Rosenmullerum ad h. l., quinque ornamenta hic enumerata sunt: 1. Armilla: conf. II Sam. cap. 4, 10. 2. Armilla virginis: conf. Gen. xxiv, 22. 3. Ornamentum manus, v. g. annulus: conf. Gen. xli, 42; Esther, iii, 10. 4. Inanis rotundus. 5. Genus ornamentum mulieribus habens continos globulos, quale ornamentum Romani vocabant *bullas*, et Virgilius *baccatum monte*. Sed praecipue de Stanley, qui horum ornamentorum primum, scilicet *armilla*, non interpretatur *armilla*. Elaeado, ait, e rad. *arm* incipit, est annulus speciosus, qualem hominibus malleuricis in Syria circa pedum malleos gestant. Male ergo Cohen gall. vertit *parietibus*, nam orientales hos populos tibialibus non utroque fuisse, omnes habuerunt.

ideoque hostium manubias, vel arma diis suis dedicantur.

Aristomenes in ea pugna quam contra Lacones feliciter gessit, partaque victoria cum Delphos venisset, scutum quod in praelio amiserat ibidem reperit, ac rursus eodem in templo dedicavit. Hoc seutum vidisse se scribit Pausanias in *Messenicis*.

Leocritus Atheniensis, cum Piraeum oppidum cum suis primis oppugnasset, et simul expugnasset, clypeum eorum solemniter Jovi Liberatori dedicavit, cum inscriptione nominis et praedicti facinoris. Ita Pausanias, libro I.

Philistini arma Saulis regis a se interfecti, in caede Astaroth suspenderunt, I Reg. xxxi, 10.

Vexilla que a devictis Cremonensibus Brixiani reportarunt, in cathedrali ipsorum ecclesia in perpetuum rei memoriam suspensa leguntur apud Bergomensem, lib. XII.

Angli calcaria aurata Francorum in Cortracensi praedio caesorum, Cortraci in templo suspenderunt. Ita Emilianus, lib. IX.

Phocas Imperator, Tarso et Mopsuestia urbibus Agarenorum captis, Constantinopolim reversus portas earum secum duxit, Deoque quasi suae expeditionis primitias tribuens, S. Sophie templo dedicavit.

Joannes Columna Cardinalis, ab Honorio Pontifice Christiani exercitus et ingentis classis legatus, in Aegypto Heliopolim validissimam urbem expugnavit, et victor ex anceps praedio sacrum Romani tropaeum delulit, columnam scilicet in qua Christus deligatus et flagris caesus fuit, quam in sanctae Praxedis templo Deo, in spoliis praedio omni pretiosius, erexit. Ita P. Jovius in Pompa Columnae.

David gladium Goliath, quo ipsomet capite truncavit, Deo dedicavit, eumque in Dei tabernaculo suspendit, I Reg. xxi, 9.

Denique, Titus Imperator admiratus munitiones Hierosolymae, vidensque eas a se superatas, dixit: « Plane Deo adjuvante pugnabimus, » ait Josephus, lib. VII *Belli*, cap. xvi; quin et coronari noluit, aliens Deo victoriae hujus coronam debere. Audi Philostratum, lib. VI *De Vita Apollonii*: « Finitima gentes ob victoriam coronare ipsum voluerunt; ille vero se tali honore indignum esse respondit: non enim se talium operum auctorem, sed Deo contra Iudeos iracundiam demonstranti manus suas prebuisse. »

51. OMNE AURUM IN DIVERSIS SPECIEBUS, — id est, omne aurum in diversis vasorum species conflatum. Ita Hebraea, Chaldaea, Septuaginta.

52. PONDO SEDECIM MILLIA. — *Tri pondo* non est in Hebraeo: ex quo patet, *pondo* hic non signifi-

ficare libram, sed pondus, scilicet siclorum, g. d. Ex praeda oblata fuerunt in auro ad pondus sedecim millia siclorum, et 730 sicli, hoc est universim auri librae 697, et 23 sicli. Ita Hebraea.

53. UNUSQUISQUE ENIM QUOD IN PRAEDA RAPUERAT, SUUM ERAT. — Intellige de auro, et similibus quas rapi et tegi poterant; nam alia grandiora, ut homines et pecora, in commune collata sunt, et ex aequo divisa, ut dictum est vers. 25 (1).

54. INTULERUNT IN TABERNACULUM (quod erat) CORAM DOMINO, — puta coram arca, Cherubim et propitiatorio.

Lyranus hoc capite duodecim causas recenset, ob quas vellet motum fuisse bellum in Scriptura legitimus. *Prima* est, si bellum geratur contra terram in qua Deus blasphematur per idololatriam, ut habetur *Deut. xii, 2*: « Subvertite omnia loca in quibus coluerunt Gentes, quas possessuri estis, deos suos. » *Secunda*, si a Dei cultu recedatur, *Deut. xiii, 12*: « Si audieris in unum tuarum dicentes aliquos, » etc. *Tertia*, si fidelitas temporalis Domini deseratur, ut patet IV Reg. iii, de Joram et Josaphat, qui moverunt bellum contra regem Moab. *Quarta*, si rebellio moveatur; ita David II Reg. xx persecutus est Sebam filium Bochi. *Quinta*, si malefactor defendatur, ut patet *Judic. xx*, de bello moto contra Gabaam. *Sexta*, si injuria publica principi irogetur, ut patet II Reg. x, de bello David contra regem Ammon, qui fecit radii barbas nuntiorum David in contemptum ejus. *Septima*, si propria res repulatur, ut patet II Reg. iii, de bello David contra Isboseth, ad repetendum regnum quod ei datum erat a Deo. *Octava*, ut hostis repellatur, ut patet II Reg. viii, de bello David contra Philistaeos. *Nona*, ut hostis insurgens in suis propriis oppugnetur, ut patet Num. xxi, de bello filiorum Israel contra Sehon et contra Og reges Amorrhaeorum. *Decima*, contra illum, per quem hostis roboratur, ut patet II Reg. viii, de bello David contra Syriam Damasci, eo quod ferebat auxilium Adazer. *Undecima*, ut amicus ab hostibus eripatur, ut patet Gen. xiv, de bello Abraham contra reges, qui captivaverant Lot nepotem suum. *Duodecima*, si tyrannus a presidente exerceatur, ut patet lib. I *Machabaeorum*, de bello Machabaeorum contra Antiochum illustrem. Haec Lyranus.

(1) Ex hebr. veris potest, *viri exercitus* vero, id est milites, scilicet gregarii (oppugnant enim praefecti, de quibus antea), *praedati sunt quisque sibi*, seu praedam non tradiderunt praefecti, sed sibi eam retinuerunt. Alii connectunt hoc cum iis, quae praecedunt, hoc sensu, quos, scilicet siclos vers. 52, milites quisque sibi praedati sunt.

CAPUT TRIGESIMUM SECUNDUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Rubenite et Gaddite, pecoribus abundantes, petunt in sortem sibi dari terram Galaad, utpote compascuam; oburgat eos Moses, sed sincera eorum mente cognita, acquiescit, eisque tradit Galaaditem; sed ea lege, ut ipsi armati cæteras tribus præeant, easque in Chanaan inducant.

1. Filii autem Ruben et Gad habebant pecora multa, et erat illis in jumentis infinita substantia. Cumque vidissent Jazer et Galaad aptas animalibus alendis terras, 2. venerunt ad Moysen, et ad Eleazarum sacerdotem, et principes multitudinis, atque dixerunt: 3. Ataroth, et Dibon, et Jazer, et Nemra, Hesebon, et Eleale, et Saban, et Nebo, et Beon, 4. terra, quam percussit Dominus in conspectu filiorum Israel, regio uberrima est ad partem animalium: et nos servi tui habemus jumenta plurima; 5. precamurque, si invenimus gratiam coram te, ut des nobis famulis tuis eam in possessionem, nec facias nos transire Jordanem. 6. Quibus respondit Moyses: Numquid fratres vestri ibunt ad pugnam, et vos hic sedebitis? 7. Cur subvertitis mentes filiorum Israel, ne transire deant in locum, quem eis daturus est Dominus? 8. Nonne ita egerunt patres vestri, quando misi de Cadesbarne ad explorandam terram? 9. Cumque venissent usque ad vallem Botri, iustrata omni regione, subverterunt cor filiorum Israel, ut non intrarent fines, quos eis Dominus dedit. 10. Qui iratus juravit, dicens: 11. Si videbunt homines isti, qui ascenderunt ex Ægypto, a viginti annis et supra, terram quam sub juramento pollicitus sum Abraham, Isaac et Jacob; et noluerint sequi me, 12. præter Caleb filium Jephone Cenezæum, et Josue filium Nun: isti impleverunt voluntatem meam. 13. Iratusque Dominus adversus Israel, circumduxit eum per desertum quadraginta annis, donec consumeretur universa generatio, quæ fecerat malum in conspectu ejus. 14. Et ecce, inquit, vos surrexistis pro patribus vestris, incrementa et alumni hominum peccatorum, ut augetis furorem Domini contra Israel. 15. Quod si nolueritis sequi eum, in solitudine populum derelinquet, et vos causa eritis neis omnium. 16. At illi prope accedentes, dixerunt: Caulas ovium fabricabimus, et stabula jumentorum, parvulis quoque nostris ovibus munitas; 17. nos autem ipsi armati et accincti pergemus ad prælium ante filios Israel, donec introducamus eos ad loca sua. Parvuli nostri, et quidquid habere possumus, erunt in urbibus muratis, propter habitatorum insidias. 18. Non revertetur in domos nostras, usque dum possideant filii Israel hereditatem suam: 19. nec quidquam quæremus trans Jordanem, quia jam habemus nostram possessionem in orientali ejus plaga. 20. Quibus Moyses ait: Si facitis quod promittitis, expediti pergite coram Domino ad pugnam; 21. et omnis vir bellator armatus Jordanem transeat, donec subvertat Dominus inimicos suos, 22. et subiciatur ei omnis terra: tunc eritis inculpabiles apud Dominum et apud Israel, et obtinebitis regiones, quas vultis, coram Domino. 23. Sin autem quod dicitis, non feceritis, nulli dubium est quin peccetis in Deum: et scitote quoniam peccatum vestrum apprehendet vos. 24. Edificate ergo urbes parvulis vestris, et caulas et stabula ovibus ac jumentis: et quod polliciti estis implete. 25. Dixeruntque filii Gad et Ruben ad Moysen: Servi tui sumus, faciemus quod jubet Dominus noster. 26. Parvulos nostros, et mulieres, et pecora, ac jumenta relinquemus in urbibus Galaad; 27. nos autem famuli tui omnes expediti pergemus ad bellum, sicut tu, domine, loqueris. 28. Præcepit ergo Moyses Eleazaro sacerdoti, et Josue filio Nun, et principibus familiarum per tribus Israel, et dixit ad eos: 29. Si transierint filii Gad et filii

Ruben vobiscum Jordanem, omnes armati ad bellum coram Domino, et vobis fuerit terra subjecta, date eis Galaad in possessionem. 30. Sin autem noluerint transire armati vobiscum in terram Chanaan, inter vos habitandi accipiant loca. 31. Responderuntque filii Gad, et filii Ruben: Sicut locutus est Dominus servis suis, ita faciemus; 32. ipsi armati pergemus coram Domino in terram Chanaan, et possessionem jam suscepisse nos confitemur trans Jordanem. 33. Dedit itaque Moyses filiis Gad et Ruben, et dimidia tribui Manasse filii Joseph regnum Sehon regis Amorrhæi, et regnum Og regis Basan, et terram eorum cum urbibus suis per circuitum. 34. Igitur exstruxerunt filii Gad, Dibon, et Ataroth, et Aroer, 35. et Etroth, et Sophan, et Jazer, et Jegbaa, 36. et Bethnemra, et Betharan, urbes munitas, et caulas pecoribus suis. 37. Filii vero Ruben edificaverunt Hesebon, et Eleale, et Cariathaim, 38. et Nabo, et Baalmeon, versis nominibus, Sabama quoque, imponentes vocabula urbibus quas exstruxerant. 39. Porro filii Machir, filii Manasse, perrexerunt in Galaad, et vastaverunt eam intersecto Amorrhæo habitatore ejus. 40. Dedit ergo Moyses terram Galaad Machir filio Manasse, qui habitavit in ea. 41. Jair autem filius Manasse abiit et occupavit vicos ejus, quos appellavit Havoth Jair, id est, Villas Jair. 42. Nobe quoque perrexit, et apprehendit Chanath cum viculis suis; vocavitque eam ex nomine suo Nobe.

1 et 2. FILII AUTEM RUBEN ET GAD HABEBANT PECORA MULTA, etc., CUMQUE VIDISSENT JAZER ET GALAAD, APTAS ANIMALIBUS ALENDIS TERRAS, VENERUNT AD MOYSEN, — ut eas sibi in sortem et hereditatem dari postularent. Erant hæc terræ Jazer et Galaad, cis Jordanem, in terra, quam Sehon et Og regibus Amorrhæorum ademerant Hebræi, cap. xxi, vers. 24. Horum ergo terram, utpote compascuam, postulavit Rubenite et Gaddite, pecoribus abundantes, illisque cum dimidia tribu Manasse, eam possidendam tradidit Moyses.

Topologie S. Gregorius, XXVII Moral. cap. x: « Quos multa, ait, mundi implicamenta occupant, hi Jordanem transire nolunt: quia habitationem cælestis patriæ non requirunt. » Vide apud eum cætera.

4. HABENS JUMENTA (id est pecora) PLURIMA. 6, 7, 8 et 9. QUIBUS RESPONDIT MOYSES (putans eos ex timore Chanaanæorum, et bellorum cum eis in eundem, nolle pergere trans Jordanem in Chanaan): CUR SUBVERTIS MENTES FILIORUM ISRAEL, NE TRANSIRE ADEANT, etc.? NONNE ITA EGERUNT PATRES VESTRI? etc. SUBVERTERUNT (id est, averterunt, frugerunt, dissolverunt (Hebræum enim *שׁוּבְרִי* heni, significat frangere, avertere, dissolvere, irritare) (1) COR FILIORUM ISRAEL, — qui parati erant ingredi in terram promissam; sed auditis exploratoribus, metu percussis sunt, nec ausi progredi, regredi voluerunt in Ægyptum, q. d. Videte ne vos idem faciatis.

9. UT NON INTRARENT FINES, QUOS EIS DOMINUS DEDIT. — *Tu* ut significat, non intentionem, sed consequentiam et eventum rei: ex exploratorum enim persuasionem ortum est populi murmur, ex

murmuris pœna, et justa Dei sententia, ut omnes morentur in deserto, neque aliquis eorum intraret in Chanaan.

11. SI VIDERUNT HOMINES ISTI, QUI ASCENDERUNT EX ÆGYPTO, A VIGINTI ANNIS ET SUPRA, TERRAM, etc. — *Tu a viginti annis refert, non ad *tu* qui ascenderunt ex Ægypto, sed ad homines isti.* Nam qui, tempore egressus ex Ægypto, necdum attigerant annum vigesimum, sed tempore murmuris eum attigerant, hæc sententia continetur et multiplicatur, uti dixi cap. xiv, vers. 29.

NOLUERUNT SEQUI ME. — Hebræice, *non impleverunt post me*, id est, non plene me sunt secuti, ut mihi continuo et constanter obediunt, pergeruntque me duces in Chanaan; sed in via restiterunt, avertere sunt a me, volentes iter reflectere in Ægyptum.

13. IRATUSQUE DOMINUS ADVERSUS ISRAEL, CIRCUMDUXIT EUM PER DESERTUM QUADRAGINTA ANNIS. — Hæc circumductionis volubilitatem et instabilitatem significantissime exprimit Septuaginta, dum vertunt, *καταπερικλυσε* (ita enim legendum cum Romanis, non *καταπερικλυσε*, uti legunt Regia) *αὐτοῦ*, id est, circumvolvitur eum ut rhombum, per desertum quadraginta annis, ubi gyrationes Hebræorum in deserto apte comparant rhombo, ut notat Engubinus, sive rhombum piscem accipias: hic enim mire se circumvolvitur; sive rhombum mulierum trilateralum et transversum, ad quem ipse glomus, quos neverunt, extriciant et expandunt, ut facile a textoribus fila evolvi et contexti possint, quem Belge vocant *den haspel*. Tales enim gyros reflexos, et circumvolutiones plurimas fecerunt Hebræi, continuo per 40 annos, uti patet ex tabulis Adrichomii.

14. ET ECCE, INQUIT, VOS SURREXISTIS PRO PATRIBUS VESTRIS, INCREMENTA ET ALUMNI HOMINUM PEC-

(1) Legendum cum Keri in high. *חִיבֵרִי*, *cohibetis absterretis*.

CATORUM. — Pro incrementa et alumni, hebraice est תרבות *tarbut*, quod ad verbum multitudinem, vel multiplicationem significat, sed metaphorice attribuitur alumni et discipulis; ita enim hic vertunt Septuaginta, Chaldaeus et Noster: unde et *rab*, sive *rabbi*, ab eadem radice deductum, significat magistrum, qui multus, id est magnus, est, suamque doctrinam per discipulos spargit et multiplicat. Sensus ergo est, *g. d.* Vos filii et discipuli estis hominum impiorum ad augendum peccata, et implendam mensuram patrum vestrorum; vos egregie eorum stirpem impiam, aeque ac scelera propagatis, et accrescere facitis.

17. PARVULI NOSTRI, etc. ERUNT IN URIBUS MURATIS, PROPTER HABITATOREM (puta vicinorum) INSIDIAS. — Erant enim Rubenitae et Gadditae vicini Moabitibus, Idumaeis, Chanaanais aliisque hostibus. Itaque non dubium est quin, cum parvulus etiam, viri bellatores ad eorum tutelam remanserint, uti mox clarius patebit.

20. EXPEDITI PERGITE CORAM DOMINO, — id est, in presentia Domini, puta coram arca et columna nubis, quae Dominam continet et representat.

Nota: *1.* esse coram Domino duo significat: primo, Dominum habere inspectorem et testem. Ita sumitur II Reg. III, 38, *Psal.* XVIII, 23, *Eccle.* II, 26, et alibi. *Secundo*, « esse coram Domino, » est Dominum habere annuentem et faventem: ita enim vertit Noster, *Judic.* XVIII, 6, et alibi; ita quoque hic sumi potest.

21. OMNIS VIR BELLATOR (ex vobis) ARMATUS JORDANEM TRANSIAT. — « Omnis, » qui scilicet commode transire potest. Nam non erat tutum parvulos et pecora, reliquamque familiam sine presidio relinquere, in tanta tot hostium vicinia. Sic alibi saepe *omnis* capitur pro multis; unde ex Rubenitis, Gadditis et Manassensibus, tantum 40 millia transierunt Jordanem, ad pugnam cum Chanaanais ineundam, ut patet *Josue* IV, 13, cum tamen universim paulo ante censa essent ex eis centum et decem millia, cap. XXVI, vers. 18, et seq.; reliqua vero 70 millia ad tutelam parvulorum, uxorum et pecorum, in Galaad remanserunt. Itaque jubet hic Moses ut haec tres tribus domi, extra teli jactum non desideant; sed alias ad pugnam commitentur, imo praecedat, idque primo, ut alitis desidio et timoris suspicionem eximant, atque audaciam et fortitudinis exemplum dent. *Secundo*, ne unus ille Hebraeorum populus, antequam victoriam bello, et respectiva hereditatis divisione, ac denique religio arcae colloca-tione, sacerdotumque rituum factis initiis, constituta esset, dividatur, scindaturque novella Ecclesia; quod plane futurum erat, si illi (quod timebatur) qui eis Jordanem remanebant, trans Jordanem ad bella, atque ad tabernaculum et sacra aliarum tribuum venire detrectarent, sibi que in Galaad proprium tabernaculum, altare et sacra constituerent: unde et altare postea ab eis ibidem, licet alia de causa, erectum, magnam hujus rei

suspicionem caeteris iniecit, et pene belli intestini occasionem dedit, ut patet *Josue* Cap. XXXI, vers. 10 et 12.

23. SIN AUTEM QUOD DICITIS NON FECERITIS, NULLI DUBIUM EST QUIN PECCETIS (quin peccabitis: ita Septuaginta. Sed Chaldaea et Hebraea habent in praeterito, *peccastis*, scilicet postquam detrectaveritis pugnam), ET SCITOTE QUONIAM PECCATUM (id est est poena peccati) VESTRUM APPREHENDET VOS, — NOXA enim caput sequitur, et poena culpam individue, uti lictor reum, comitatur (1).

26. PARVULOS NOSTROS, etc. RELINQUETES IN URIBUS GALAAD, — puta in terra Og et Schon, nobis attributa. Galaad ergo hic, non pro Galaadite, sive terra, quae proprie Galaad dicitur, accipitur; sed largius: complectitur enim totam sortem Gadditarum, Rubenitarum et dimidiae tribus Manasse.

29 et 30. SI TRANSIERIT FILII GAD VOBISCUM JORDANEM, etc. DATE EIS GALAAD, etc. SIN AUTEM, etc. INTER VOS HABITANDI ACCIPIANT LOCA, — *g. d.* Si fidem datam fefellerint, nolintque vobiscum ad pugnam progredi, compellite eos transire Jordanem, pugnare et habitare vobiscum.

31. SICUT LOCUTUS EST DOMINUS, — scilicet Deus per Moysen: patet ex Hebraeo.

34. Igitur EXTRUXERUNT FILII GAD, DIBON, etc. « Extruxerunt, » id est restantur; nam ante haec urbes exstiterant, neque potuissent Gadditae tam cito has urbes a fundamentis edificare: nam paulo post mortem Moysi, quae statim post haec secuta est, ipsi cum aliis tribubus, profecti sunt trans Jordanem in Chanaan; unde et vers. 38, dicuntur ipsi vetera harum urbium nomina vertisse, aliaque eis imposuisse: unde patet has urbes prius exstistisse, ab eis que non fuisse aedificatas, sed restauratas.

38. VERSIS NOMINIBUS. — Hebraei hic, tanquam victores religiosi, suae gentis nomina, Amor-rhaeorum urbibus indiderunt, prioribus gentilissimis abolitis, praesertim quia quaedam ex eis, ab idolis, puta a Baal (2), videntur fuisse desumpta, ut Bamoth-Baal et Baalmeon; quoniam ea fuerint Hebraeorum nomina, Scriptura hic non exprimit, nisi duo, scilicet Havoth-Jair et Nobe, vers. 41 et 42. Caetera enim nomina pleraque eadem inventiuntur, tam ante haec tempora, *Num.* XXI, vers. 30 et seq., quam postea, *Josue* XIII, 17 et seq.

40. DEDIT ERGO MOYSES TERRAM GALAAD MACHIR, FILIO MANASSE. — « Machir, » id est, posteris Machir, seu dimidiae tribui Manasse, prognatae ex Machir; nam Machir filius Manasse, et nepos Joseph, jam pridem erat mortuus. Si enim hucus-

(1) Vers. 25. Pro *dixerunt* est in hebr. *dixit*, scil. unus omnium nomine, juxta hebraice linguae morem. *Cl. Jud.* VIII, 6.

(2) Et Nebo. Nomina tamen ab Israelitis indita illis urbibus nunquam in consuetudinem videntur venisse; nam apud seriores veteris Testamenti scriptores semper eginus urbes istas nominibus pristinis appellatas.

quae vixisset, fulset ut minimum 210 annorum; quae *et* nulli eo saeculo confligit.

41. JAIR AUTEM FILIUS MANASSE, — non proximus, sed remotus. Sic saepe nepotes vocantur filii, ut *Luca* I, 3; *Math.* I, 1.

Nota primo: Jair ex genere paterno fuit oriundus, non ex tribu Manasse, sed Juda; haec enim est genealogia: Judas genuit Phares, hic flesron, hic Segub, hic Jair. Sed quia flesron duxit filiam Ithachir, filii Manasse, ex eaque genuit Segub, patrem Jair, ut patet I *Paral.* II, 21, hinc factum est ut Jair Manassensis sit secutus, eo quod ex Manassensis Machir filii celeberrimi filia esset procreatus: et hinc sensu eum hic Scriptura Manassis filium appellat.

Nota secundo: Jair hic fuit vir fortissimus; unde in Galaad cepit Havoth-Jair, id est villas (1), quas ex nomine suo vocavit Jair, atque haec de causa factum est ut, cum supra vers. 1, soli Rubenitae et Gadditae pertinerent sortem cis Jordanem, addita tamen eis dimidiae tribus Manasse, utpote quae fortissime in urbibus iis expugnandis operam suam navasset; ita Andreas Masius in *Josue* XIII, 31. Porro, alius fuit hic Jair, aliaque oppida Jair, a Jair et oppidis ejus, non captis, sed subditis, de quibus post 200 annos fit mentio, *Judic.* cap. X, vers. 4. Vide hic Abulensem, *Quest.* XII.

42. NOBE QUOQUE PERREXIT, ET APPREHENDIT CHANATH. — Nobe hic videtur fuisse ex tribu Manasse, aeque ac Jair de quo praecessit; unde ab eo vocata est urbs Nobe, in qua postea collocatum est tabernaculum. Hinc in Nobe hanc David, fugiens Saulem, venit ad Abimelech pontificem, I *Reg.* XXI, 1. Ita Abulensis.

(1) *Havoth* proprie sunt *pagi Nomadum ambulatores extenuatis in orbem positos*. Tatarico nomine, in nostras linguas recepto, *horde* dicitur. Sed *Havoth* *Jair* hic villas stabulorum fixas fuisse, inde patet, quod in eodem tractu positae memorantur postea.

Tropologiam hic rigidam et metendam affert Abulensis in fine cap. Haec tres tribus, inquit, significant tres status Ecclesiae, scilicet Ruben, Episcopos et praelatos: Ruben enim hebraice idem est, quod filius visionis; unde notat gradum Praelatorum, qui aliorum vitam speculantur. Gad, utpote fortissimus, significat principes. Manasse significat monachos opimos, scilicet eos qui status et vocationis obliviscuntur (hanc enim oblivionem significat Hebraice *Manasse*). Hi tres circa Jordanem remanent, quia maximus numerus illorum trium statuum, citra terram viventium in oculis promissam, in terra haec morientium remanent: dum stabula jumentorum, id est gloriosa palatia, ut vocent nomina sua in terris suis, atque delectationes pecorum, puta delectationes ex brutis, et cum brutis communes, quaerunt. Hi, si quos interdum trans Jordanem, in terram promissam, id est, in celum, decendo et monendo ducant, ipsi tamen citra Jordanem ad sua fluxa redeunt, atque ad eorum ibi moerentium, nunquam vadunt: hucusque Abulensis. Quae commode accipienda sunt de iis, qui terrae et terrenis, cum Gadditis et Rubenitis, inhiant. De talibus quoque locutus est concionator ille Alberti Imperatoris, qui videns proceres oscitanter sua verba excipientes, voce intenta: « Quae sit, ait, salvamine possint Principes. » Et re ultrinque agitata, excussoque audientium somno: « Quidni, ait, possint? si modo baptismo suscepto in cunis vagientes moriantur, » uti refert Aeneas Sylvius, lib. III *De Gestis Alphonis*. Certum est enim Episcopos, Religiosos et Principes eximios non deesse, qui ad caelestia aspirant, ac virtute et religione suis prestant et praeculant. Porro S. Gregorius, XVII *Moral.* X, haec adaptat fidelibus, qui fidem defendunt, sed suas concupiscentias amant et sequuntur; hi enira extra promissionis terram animalia bruta nutrant.

CAPUT TRIGESIMUM TERTIUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Recensentur 42 mansiones Hebraeorum in deserto. Cogitaveram eas, ut et plura alia, curare in *are incidi*, haec exprimi, sed ne pretium libri nimis excreceret, abstinendum duxi. Videat lector Adrichomii tabulas.

1. Haec sunt mansiones filiorum Israel, qui egressi sunt de Aegypto per turmas suas in manu Moysi et Aaron, 2. quas descripsit Moyses juxta castrorum loca, quae Domini jussione mutabant. 3. Profecti igitur de Ramesse mensae primo, quinta decima die mensis primi, altera die Phase, filii Israel, in manu excelsa, videntibus cunctis Aegyptiis, 4. et sepelientibus primogenitos, quos percusserat Dominus (nam et in diis eorum exerenerat ultionem), 5. castrametati sunt in Socoth. 6. Et de Socoth venerunt in Etham, quae est in extremis finibus solitudinis. 7. Inde egressi venerunt contra Pihahiroth, quae respicit

Beelsephon, et castrametati sunt ante Magdalum. 8. Profectique de Pihahiroth, transierunt per medium mare in solitudinem: et ambulantes tribus diebus per desertum Ethan, castrametati sunt in Mara. 9. Profectique de Mara venerunt in Elim, ubi erant duodecim fontes aquarum, et palmae septuaginta: ibique castrametati sunt. 10. Sed et inde egressi, fixerunt tentoria super mare Rubrum. Profectique de mari Rubro, 11. castrametati sunt in deserto Sin. 12. Unde egressi, venerunt in Daphca. 13. Profectique de Daphca, castrametati sunt in Alus. 14. Egressique de Alus, in Raphidim fixere tentoria, ubi populo defuit aqua ad bibendum. 15. Profectique de Raphidim, castrametati sunt in deserto Sinai. 16. Sed et de solitudine Sinai egressi, venerunt ad Sepulcra concupiscentiae. 17. Profectique de Sepulcra concupiscentiae, castrametati sunt in Haseroth. 18. Et de Haseroth venerunt in Bethma. 19. Profectique de Bethma, castrametati sunt in Remmophares. 20. Unde egressi, venerunt in Lebna. 21. De Lebna, castrametati sunt in Ressa. 22. Egressique de Ressa, venerunt in Ceelatha. 23. Unde profecti, castrametati sunt in monte Sepher. 24. Egressi de monte Sepher, venerunt in Arada. 25. Inde proficiscentes, castrametati sunt in Maceloth. 26. Profectique de Maceloth, venerunt in Thahath. 27. De Thahath, castrametati sunt in Thare. 28. Unde egressi, fixere tentoria in Methca. 29. Et de Methca, castrametati sunt in Hesmona. 30. Profectique de Hesmona, venerunt in Moseroth. 31. Et de Moseroth, castrametati sunt in Benejaacan. 32. Profectique de Benejaacan, venerunt in montem Gadgad. 33. Unde profecti, castrametati sunt in Jetebatha. 34. Et de Jetebatha, venerunt in Hebrona. 35. Egressique de Hebrona, castrametati sunt in Asiongader. 36. Inde profecti, venerunt in deserto Sin, haec est Cades. 37. Egressique de Cades, castrametati sunt in monte Hor, in extremis finibus terrae Edom. 38. Ascenditque Aaron sacerdos in montem Hor, jubente Domino: et ibi mortuus est anno quadagesimo egressionis filiorum Israel ex Aegypto, mense quinto, prima die mensis, 39. cum esset annorum centum viginti trium. 40. Audivitque Chanaan rex Arad, qui habitabat ad Meridiem, in terram Chanaan venisse filios Israel. 41. Et profecti de monte Hor, castrametati sunt in Salmona. 42. Unde egressi, venerunt in Phunon. 43. Profectique de Phunon, castrametati sunt in Oboth. 44. Et de Oboth, venerunt in Jieabarim, quae est in finibus Moabitarum. 45. Profectique de Jieabarim, fixere tentoria in Dibongad. 46. Unde egressi, castrametati sunt in Helmondeblathaim. 47. Egressi de Helmondeblathaim, venerunt ad montes Abarim contra Nabo. 48. Profectique de montibus Abarim, transierunt ad campes Moab, supra Jordanem contra Jericho. 49. Ibi que castrametati sunt de Bethsimoth usque ad Abelsatim in planioribus locis Moabitarum, 50. ubi locutus est Dominus ad Moysen: 51. Praecepit filiis Israel, et dixit ad eos: Quando transieritis Jordanem, intrantes terram Chanaan, 52. disperdit cunctos habitatores terrae illius; confringite titulos, et statuas comminite, atque omnia excelsa vastate, 53. mundantes terram, et habitantes in ea; ego enim dedi vobis illam in possessionem, 54. quam dividetis vobis sorte. Pluribus dabitis latiore, et paucis angustiore. Singulis ut sors ceciderit, ita tribuetur haereditas. Per tribus et familias possessio dividetur; 55. sin autem nolueritis interficere habitatores terrae, qui remanserint, erunt vobis quasi clavi in oculis, et lanceae in lateribus, et adversabunt vobis in terra habitationis vestrae: 56. et quidquid illis cogitaveram facere, vobis faciant.

Tropologicae, sicut Hebraei per 42 mansiones, sive stationes ibant in Chanaan: sic Christiani per 40 dies jejunii tendunt ad resurrectionem; hinc factum est ut hi jejuniorum dies a Patribus Stationes appellentur, tum quia in iis stantes orabant et vigilabant Christiani, quasi per gentes ad

terram in oculis promissam; tum quia hi stationum dies representati fuerunt per 42 stationes Hebraeorum in deserto, uti ex S. Ambrosio, Tertulliano et aliis docui *Exodi* xxiv, in fine. Sapienter dixit Abbas ille in *Vitis Patrum*, lib. VII, cap. xxviii: «Usque tunc labore homo, usquequo

possideat Christum. Adhaec, tribulationem laboris rememorans, undique custodiat semetipsum, limens ne tantos labores amittat. Nam et filios Israel ideo Deus per desertum quadraginta annis circumduxit, ut rememorantes viam tribulationem nollet redire retrosum.»

1. IN MANU MOYSI ET AARON, — per Moysen et Aaron, vel ductu Moysi et Aaronis: enim in manu Hebraeis significat causam instrumentalem, idemque valet quod per (1).

3. ALTERA DIE PHASE, — postriede agni immolati, 14 luna ad vespertam, puta 13 luna, sive die, mensis primi; nam 15 hac die egressi sunt ex Aegypto.

IN MANU EXCELSA, — in magna potestate, robore et terrore Aegyptiorum, hoc est potentior, valenter et gloriose egressi sunt, utpote prostratis jam Aegyptiis, per tot plagas, et per eodem primogenitorum; unde ipsi Hebraei egressum amplius impedire, eosque detinere non sunt ausi. Hic Chaldeus vertit: *Egressi sunt palam, in oculis omnium Aegyptiorum.*

4. NAM ET IN DIEBUS FORUM EXERCUERAT ULTIONEM, — quia scilicet eadem nocte qua egressi sunt Hebraei, Deus prostravit idola Aegypti, uti dixi *Exodi* xii, 12, q. d. ideo in manu excelsa egressi sunt Hebraei, in oculis omnium Aegyptiorum, quia perterrefecerat eos Dominus. Attrage, non tantum primogenitorum, sed et idolorum ipsorum.

8. AMBULANTES PER DESERTUM ETHAM. — Erat ergo desertum Etham ingens tam eis, quam trans mare Rubrum, uti dixi *Exodi* xiv, 21 et 29. Minus ergo recte Abulensis ex hisce verbis suspicatur Hebraeos non transisse, sed circumisse mare Rubrum, ut sic continuo in eodem deserto Etham versarentur.

40. AUDIVITQUE, etc., ARAD, etc., IN TERRAM CHANAAN VENISSE FILIOS ISRAEL. — «Venisse,» id est adventare (enim *venisse* significat actum inchoatum, non completum), ad eam invadendam; supple: ideo eos impedire voluit, eosque bello laecessivit, sed ab eis victus casusque est, ut dicitur est cap. xxi initio.

Secundo, planius Hebraea, Chaldea, Septuaginta, Vatablus et alii in Chanaan jungunt praecedentibus, veruntaque, *audivitque rex Arad, habitans ad Meridiem in Chanaan*, id est Chanaan; non enim habitabat in ipsa Chanaan, sed extra, eratque illi ad Meridiem, aequae ad Amalec, ut patet cap. xiv, vers. 43, et I *Regum* xxx, 1. Hebraeum enim *bet*, id est *in*, saepe fungitur vice regiminis genitivi, et juxta hunc sensum accipienda videtur nostra Latina versio, in eaque legendum esse cum Abulensi, *Arad qui habitabat ad Meridiem in terra (non in terram) Chanaan*, id

(1) Vers 3. Hebraea habent, et scripsit *Moses exitum eorum secus: sum profectioes eorum*, id est stationes, juxta eos Dominus, et ecce mansiones eorum secundum exitum eorum.

est, qui habitabat ad Meridiem ipsius terrae Chanaan, ait Abulensis.

49. IBIQUE CASTRAMETATI SUNT, DE BETHSIMOTH USQUE AD ABELSATIM, — non quasi castra Hebraeorum se extenderit de Bethsimoth usque ad Abelsatim, per duodecim miliaria, ut vult R. Salomon: sic enim non 42, sed 41 essent mansiones. Sansus ergo est, q. d. Hebraei prius fixerunt castra in Bethsimoth, deinde in Abelsatim, ubi 42 et ultima fuit mansio. Ita Abulensis.

52. CONFRINGITE TITULOS. — Hebraice, *frangite calcaturas*, vel picturas eorum (Chanaanorum), quibus scilicet ipsi deos suos depingunt, eosque colunt: vetat enim hic idololatriam; vide dicta *Levitici* xxvi, 1.

EXCELSA (scilicet altaria et sacella in locis excelsis, idolis consecrata) VASTATE.

55. SIN AUTEM NOLUERITIS INTERIFICARE HABITATORES TERRAE, etc., ERUNT VOBIS QUASI CLAVI (2) IN OCVLIS, ET LANCEAE IN LATERIBUS, — q. d. Chanaan, si eis paratis, pungent vos in tar clavorum et lancearum, bellisque vos vexabunt et dilacerabunt. Haec una fuit causa, cur jussit Deus deleri omnes omnino Chanaanos; fuit et secunda, scilicet impietas istarum gentium; et tertia, ne scilicet scandalo essent Hebraeis, et suis idolis ne vitios eos polluerent. Peccarunt ergo Hebraei, cum successu temporis, prevalentes Chanaanos, eos non omnino deleverunt, sed vel desidia, vel commiseratione, vel spe tributi, vel alia simili causa, eis pepercerunt, unde postea ab eis exterminari non potuerunt: Deus *egressum* id convertit in bonum, videlicet ut haec gentes essent quasi flagellum Judaeorum, cum ipsi ad idola deflectebant, ut patet *Judic.* ii, 22; et ut Hebraei haberent continuum cum eis armorum exercitium, nec otio diffunderent, ut patet *Judic.* iii, 1. Qua de causa Scipio Carthagineum, Romae amularem, non esse delendam censuit, ut esset eos juvenitibus Romanae.

Mystice S. Hieronymus: Haec, ait, 42 mansiones, quibus Hebraei tetenderunt in Chanaan, significant 42 vias, quibus fideles tendunt in caelum: prima est Hamesse, id est, tonitruum gaudii, quo scilicet tonantibus, id est praedicantibus, Apostolis aliisque, conversi sunt ad Christum infideles et impii, ideoque gavisi sunt; secunda est Soecoth, id est tabernacula: quia, in hac vita quasi peregrini, celebramus continuum festum tabernaculorum, tendimusque ad caelum, quasi ad patriam nostram; tertia est Etham, id est fortitudo: quia fortiter in hac via ardua omnia et adversa superanda sunt; quarta est Pihahiroth, id est os nobilium, ut quasi nobiles et generosi, ore nostro Deum in adversis laudemus; quinta est Mara, id est amaritudo, scilicet penitentiae; sexta est Elin, id est arietes, puta Apo-

Mystice
42 mansio-
nes signifi-
cant qua-
dringenta
duas vias
in coe-
lum: qua-
rum
quas
Prima.
Secunda.
Tertia.

(2) Pro clavi est in hebr. *spinae*; locutio proverbialis, qua significatur res molestissima.

stoli, et similes: hos enim quasi duces sequi debemus; *septima* est ad mare Rubrum, quia per fluctus et alterationes hujus sæculi, quin et per martyria eundem est in cælum; *octava* est Sin, id est odium, quia fideles grande odium, et persecutiones, tam diaboli quam mundi subire debent; *nona* est Daphca, id est pulsatio, puta oratio, de qua ait Christus: « Pulsate, et aperietur vobis; » *decima* est Alus, id est fermentum, scilicet Evangelii, quod tollens mulier, commisit farine satis tribus, donec fermentaretur totum; *undecima* est Raphidim, id est dissolutio fortium: ibi enim orante Moise, Josue prostravit Amalec; *duodecima* est Sinai, id est rubus, huc est asperitas vite, in qua Deus apparet, suamque legem et voluntatem anime communicat; *decima tertia* est Sepulcra concupiscentie, in quibus gula et gulosi sepeliuntur; *decima quarta* est Haseeroth, id est atrium, scilicet vestibulum virtutum, ut ostendat eos, qui per gulam ceciderunt, posse resurgere, et eos qui stant, posse cadere: in Haseeroth enim, murmurans contra Moysen Maria, lepra percussa, et sanata est; *decima quinta* est Rethma, id est sonitus, vel juniperus, qui diu ignem conservat, ita ut, si prunæ ex ejus cinere fuerint oportet, usque ad annum perveniant: ut scilicet simul ferventes spiritu, atque claro sonitu, et exaltata voce Evangelium Domini prædicemus; *decima sexta* est Rhemnon Phares, id est mali punice (id est malograna) diviso: quia multitudinis credentium est cor unum, et anima una: in ea enim est varietas consonantique virtutum; *decima septima* est Lebna, id est lateres, quos scilicet faciens populus in Ægypto, ingemuit: quia in hac vita, nunc crescimus, nunc decrescimus, et post Ecclesiasticum Ordinem, subinde ad laterum opera transmigramus; *decima octava* est Ressa, id est frenum: si enim post profectum, rursus ad luti opera descendimus, inferendi sumus, et cursus vagi ac precipites Scripture retinaculis dirigendi sunt; *decima nona* est Coelatha, id est Ecclesia: quia vagi currentium gressus, frenis ad Ecclesiam retrahuntur, ut fores quas ante reliquerant, rursus intrare festinent; *vigesima* est Sepher, id est pulchritudo. Vide quid prosint freni: a vitulis non retrahunt, introducunt ad virtutum choros, ut in Christo, monte pulcherrimo, habitare faciant. Hinc *vigesima prima* venimus in Arada, id est stuporem et miraculum: quia stupemus atque miramur Christi gratiam et virtutes, ut nosler in laudibus ejus sermo superetur; *vigesima secunda* est Macelot, id est cæcus, de quibus dicitur: « Ecce quam Jonum, et quam jucundum habitare fratres in unum! » *vigesima tertia* est Thahath, id est pavor, de quo Apostolus: « Noli alium sapere, sed time: Deus enim superbis resistit, humilibus autem dat gratiam; » *vigesima quarta* est Thare, quo nomine vocatus est pater Abraham, qui in apocrypho Genesios volumine, ab-

actis corvis, qui hominum frumenta vastabant, abactoris, vel depulsoris sortitus est nomen: itaque et nos imitemur Thare, et volucres cæli, quæ juxta viam satum triticum devorare festinant, solliciti prohibeamus; *vigesima quinta* est Methca, id est dulcedo, illa videlicet, de qua Psaltes: « Quam dulcia faucibus meis eloquia tua: super mel et favum ori meo! » *vigesima sexta* est Hesmosa, id est festinatio, qua videlicet ad ulteriora properantes, obliviscamur præteritorum, et in futura extendamus nos; *vigesima septima* est Moseroth, id est vincula, sive disciplina, de qua dicitur *Levit. cap. lii*: « Viri sublimes ad te transibunt, et tui erunt, post te ambulabant, vinei manebunt. » In his vinculis commoramur, dum festino gradu pergamus ad magistris, et eorum terimus lumina, præceptis virtutum, ac mysteris occupati Scripturarum; *vigesima octava* est Benajaean, id est fili necessitatis, vel stridoris, qui scilicet timore supplicii et gehennæ, diabolum deserentes, in Christo renasci festinant; de quibus dicitur cum Sione: « Ego sterilis, et non pariens, etc. Et isti ubi erant? » *Levit. xlix*; *vigesima nona* est mons Gaddad, id est expeditio, aut potius coëcisio, videlicet, ut non prohibeamus gladium nostrum a sanguine, dicente Propheta, *Jerem. xliiii*: « Maledictus qui facit opera Domini fraudulenter, et qui prohibet gladium sum a sanguine; » scilicet quin carnes devoret, id est carnis vitæ trucidet; *trigesima* est Jetebatia, id est bonitas, ut, cum pervenerimus ad perfectum virum, in sacerdotalem gradum, imitemur eum qui dixit: « Ego sum pastor bonus, bonus pastor animam suam ponit pro ovibus suis; » *trigesima prima* est Hebrona, id est transitus, sive transitio, ut scilicet exempla Scripture colligamus, quæ doceant nos hic non habere manentem civitatem, sed transire, debere in locum talæ, navali admirabilis, usque ad domum Dei; *trigesima secunda* est Asion Gaber, id est ligna viri, qualia sumus nos in manu artificis Dei nostri, vasa facientis diversa, que in domo magna necessaria sunt; *trigesima tertia* est Cades, id est sancta, per antiphrasin, quia hic Moyses et Aaron offendunt Dominum ad aquas contradictionis, et prohibent ingredi Chanaan: ubi enim preceptum, ibi et peccatum; ubi peccatum, ibi offensio; ubi offensio, ibi mors: ut meminerimus pariter nos omnes ob peccatum damnatos esse ad mortem; *trigesima quarta* est mons Hor: hic moritur Aaron, id est imagnacula, scilicet serpentis æmel, id est Christi crucifixi, quam jugiter intuari debeamus. Rursus Selmona est umbra: « Videmus enim nunc per speculum in ænigmate; » *trigesima sexta* est Phunon, id est os oris: « Corde enim creditur ad justitiam, ore autem confessio fit ad salutem; » *trigesima septima* est Oboth, id est Magi et pythones, quales pugnaverunt contra Moysen et Aaron.

Vigesima quinta.

Vigesima sexta.

Vigesima septima.

Vigesima octava.

Vigesima nona.

Quadragesima secunda.

Trigesima.

Trigesima prima.

Trigesima secunda.

Trigesima tertia.

Trigesima quarta.

Trigesima quinta.

ut sciamus nos inter scorpiones habitare, et tamen eorum venena vincere debere; *trigesima octava* est Jeabarim, id est acervi lapidum transitionum, de quibus ait Zacharias, *cap. ix*: « Lapidés sancti volvantur super terram. » Hi sunt qui eunt de virtute in virtutem. Sunt et alii lapides, quos Jeremias *cap. l*, de via tolli jubet, ne per istud sæculum ambulantium, et ad alias mansiones transire festinantium, pedes offendant; *trigesima nona* est Dibongad, id est fortiter intellecta tentatio, qua videlicet intelligimus, quod non debeamus nos elevare in superbiam: ante contradictionem enim elevatur cor, et ante gloriam humiliatur; *quadragesima* est Helmon Deblathaim, id est in contemptum plagarum sive opprobiorum: quo discimus omnia dulcia, et illecebras voluptatum in hoc sæculo contemnendas, nec inebriari nos debere vino, in quo sunt luxuriæ opprobria; *quadragesima prima* sunt montes Abarim, contra faciem Nebo. Abarim, id est transeunt: quia sancti, licet sint in montibus virtutum, semper tamen ulterius conscendere debent in cælum. Nebo idem est, quod conclusio: ibi moritur Moyses, id est finitur lex, nec invenitur ejus memoria, ut succedat gratia Evangelii, que sine ullo fine tenditur: « In omnem enim terram exivit sonus eorum, et in fines orbis terræ verba eorum; » *quadragesima secunda* et ultima est Abelsalim, id est Inctus spinarum, ut discamus in fine vite cum S. Augustino flere et antiqua et recentia peccata, nec ex hac vita exire sine poenitentia, ut dicamus cum Psalte, *Psal. xxxi*: « Converter sum in ærumna mea, dum configitur spina. » In Abelsalim enim Hebræi cæsi sunt, ob cultum Beelphegor; item Madianitæ et Balaam. Rursus, hic gesta et dicta sunt omnia, quæ Moyses ab hoc capite usque ad finem Deuteronomii conscripsit. Ita has 42 mansiones explicat S. Hieronymus, tract. *De 42 Mansionibus ad Babylam*, et ex eo Rupertus. Simili fere modo mystice has 42 mansiones exponit B. P. Damianus, libro II, *epist. 7 ad Hildebrandum*.

Disce hic fideles tota vite debere proficere in virtute, itaque proficisci in terram promissam in cælis. Nam, ut ait S. Bernardus: « Proficere est quoddam proficisci. » Et, ut ait Psaltes, *Psal. lxxxiii*: « Ibi est virtute in virtutem. » Et: « Beatus vir cuius est auxilium abs te, ascensionis in corde suo disposuit. » In que verba ita scribit S. Hieronymus: « Ille disposuit ascensionis in corde suo, quicumque sanctus quotidie in priora extenditur, et præteritorum obliviscitur. Propterea dicuntur et in psalterio psalmi graduales quindecim, et primus dicitur: Ad Dominum, cum tribularer, clamavi. Et in secundo: Levavi oculos meos in montes, unde venit auxilium mihi. Et in tertio: Letatus sum in his que dicta sunt mihi; et semper procedit, et proficit, et ascendit in sublimitera. Quod dicit hoc est: Ascensionis in corda sua disposuit. Fallit est qui quæ-

rit proficit, qui non considerat quid heri fecerit, sed quid hodie faciat ut proficiat. Sanctus ascensionis in corde suo ponit, peccator descensionis. Quomodo qui sanctus est, quotidie proficit, ita qui peccator est, quotidie descendit. »

Quare Salomon in *Proverbiis* suis ita justum describit: « Justorum autem sententia quasi lux splendens procedit, et crescit usque ad perfectam diem. » Causa hujus rei est prima, quod omnes teneantur ad christiane vite perfectionem aspirare, ac proinde quotidie in ea progredi. Hoc enim est edictum Christi, *Matth. v. 8*: « Estote perfecti, sicut et Pater vester cælestis perfectus est. » Et *cap. xxii, 27*: « Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, etc., et proximum tuum sicut teipsum. » Unde S. Augustinus, lib. I *De Doctr. Christ. cap. xxii*: « Tunc, ait, optimus est homo, cum tota vita sua pergit ad incommutabilem vitam, et toto affectu inheret illi. »

Secunda, quod quamdiu in hac vita degimus, versamur in schola: ergo, ut discipuli genuini Christi, in ea quotidie proficere debemus. Unde S. Bernardus, *epist. 141*: « Ita, ait, quæso, ita facite, dilectissimi. Discipulus quippe proficiens gloria est magistri. Quisquis in schola Christi non proficit, ejus indignus est magister. »

Tertia causa est, quia vera virtus, ut loquitur idem Sanctus in *epist. ad Abbatem Guarinum*, *epist. 243*, a finem necit, tempore non clauditur. Unde est illud: Charitas nunquam excidit, I *Cor. xiii, 8*. Et idem: Patientia pauperum non peribit in finem, *Psal. ix, 19*. Et: Timor Domini sanctus permanet in sæculum sæculi, *Psal. cxvii, 10*. Nunquam justus arbitratur se comprehensisse, *Philip. iii, 13*; nunquam dicit: Satis est, sed semper esurit silitque justitiam; ita ut si semper viveret, semper, quantum in se est, justior esse contenderet, semper de bono in melius proficere totis viribus conaretur. Non enim ad annum vel ad tempus, instar mercenarii, sed in æternum divino se mancipat famulatu. Audi denique vocem justi: In æternum non obliviscar justificationes tuas, quia in ipsis vivificasti me, *Psal. cxviii, 93*. Et rursus: Inclinavi cor meum ad faciendas justificationes tuas in æternum, *Psal. cxviii, 112*; non igitur ad tempus. Proinde justitia ejus non manet aliquando tempore, sed in sæculum sæculi. Semperna itaque justis esuries sempiternam meretur refectionem. Et licet in brevi consummatur pro tempore, judicatur tamen expresse tempora multa, *Sapient. iv, 13*, pro virtutis perpetuitate. »

Idem deinde probat a contrario, cum ait: « Quo denique pacto temporis brevitas bonorum prædictorum perpetuæ devotioni, que pertinet ad reproborum malitiam excusare non sufficit? Ob hoc enim procul deterbat inflexibilis et obstinata mentis punitur eternitatem malum, licet temporaliter perpetratur, quia quod breve fuit tempore vel opere, longam necesse consistit in partibus. »

luntate; ita ut si nunquam inereretur, nunquam velle peccare desineret: imo semper vivere vellet, ut semper peccare posset. Proinde potest et de isto per contrarium fidem dici: Consummatus in brevi explevit tempora multa, quod merito multorum, imo omnium temporum receperit vicem, qui nullo tempore voluerit mutare intentionem. » Hucusque Bernardus.

Quarta causa est, quia qui non vult proficere, vel existimat sibi opus non esse ulteriore progressu incipit deficere. « Quantumeunque hic vixeritis, ait S. Augustinus in *Psal. lxxi*, quantumeunque hic profecerimus, nemo dicat: Sufficit mihi, justus sum; qui dixerit, remansit in via, non novit pervenire. Ubi dixerit: Sufficit, ibi hesit. Attende apostolum cui non sufficit: Fratres, ait, ego me non arbitror comprehensisse. Et rursum dicit: Qui se putat scire, nondum scit quemadmodum oporteat eum scire, *1 Cor. vii, 2*. Unum autem, que retro sunt oblitus, in ea quae ante sunt extentus secundum intentionem, sequor ad palmam supernae vocationis. Ille ergo currit, tu hesitas; ille dicit nondum se perfectum, et tu jam de perfectione gloriaris? Confundantur qui dicunt tibi: Euge, euge. » Et Doctor Mellifluus (Bernardus, *epist. 341*): « Non proficere sine dubio deficere est. Nemo proinde dicat: Satis est, sic volo manere, sufficit mihi esse sicut heri et nudiustertius. In via residet, qui ejusmodi est, in scala subsistit, ubi neminem Patriarcha vidit non ascendentem, *Genes. xxviii, 12*. Dico ergo: Qui se existimat stare, videat ne cadat, *1 Cor. x, 12*. Ardua et angusta est; et non hic, sed in domo Patris mansiones sunt multe, *Joan. iv, 2*. »

Quinta causa est, quia nihil est quod in hoc mundo quiescat: « O monache, ait idem Claravallensis Abbas, *epist. 233*, non vis proficere? num vis ergo deficere? nequaquam; quid ergo? Sic mihi, inquit, vivere volo, et manere in quo perveni; nec pejor fieri patior, nec melior cupio. Hoc ergo vis, quod esse non potest. Quid enim stat in hoc saeculo? Et certe de homine specialiter dictum est: Fugit velut umbra, et nunquam in eodem statu permanet, » *Job cap. xiv, 2*. Et iterum alibi, *epist. 341*: « Moveat nos ipsium quoque secularis cupiditatis exemplum. Quem enim ambiciosum vidimus aliquando contentum adeptis dignitatibus, ad alias non anhelare? Sic et curiosi enjusque non satiatur oculus visu, nec arvis im-

pletur auditu. Quid, eorum qui avaritiae servituti aut amatores sunt voluptatum, seu vanas hominum sectantur laudes, nonne et ipsorum insatiabilia desideria arguunt nos negligentiae et tepiditatis? Pudeat certe spiritualium nos honorum minus cupidos inveniri. »

Porro profectum hunc procuramus, primo, per gratiam Dei, perque nostram stetitiam cum ea cooperationem. Gratia haec precibus impetranda est, ut assidue oremus cum Psalte: « Legem pone mihi, Domine, viam justificationum tuarum, et exquiram eam semper. »

Secundo, proponendo nobis exempla Christi et Sanctorum. Unde S. Bernardus, *epist. 253*: « Ipse, ait, hominis saeculique auctor, quamdiu in terris visus est, et cum hominibus conversatus est, numquid stetit? et quidem, teste Scriptura, pertransiit beneficiendo et sanando omnes, *Act. x, 38*. Pertransiit ergo, sicut non infructuose, ita non remisit, non pigre, sed hono gressu, sed quemadmodum de eo scriptum est: Exultavi ut gigas ad currendam viam, *Psal. xviii, 7*. Porro currentem non apprehendit, qui et ipse pariter non currit. Et quid prodest Christum sequi, si non contingat consequi. Ideo Paulus aiebat: Sic currite ut comprehendatis, *Philip. ii, 8*. Ibi tu, Christiane, fige tui cursus profectusque metam, ubi Christus posuit suam. Factus est, ait, obediens usque ad mortem. Quantulibet ergo eurreris, si usque ad mortem non perveneris, brevium non apprehendis. »

Tertio, per examen conscientiae serium et crebrum. Unde S. Augustinus, *serm. 15 De verbis Apostoli*: « Dicitis, ait, quid est ambulare? breviter dico, proficere, ne forte non intelligatis, et pigrius ambuletis. Proficite, fratres mei, disubite vos sine dolo, sine adulatione, sine palpatione. Non enim est aliquis intus tecum, cui erabescas et jaetes te. Est tibi, sed cui placet humilitas, ipse te probet. Proba et teipsum tu ipse. Semper tibi displiceas quod es, si vis pervenire ad id quod nondum es. Nam ubi tibi placuisti, ibi remansisti. Si autem dixeris: Sufficit, et peristi: semper adde, semper ambula, semper profice. Noli in via remanere, noli retro redire, noli deviare. Remanet qui non proficit; retro redit, qui ad ea revolvitur unde jam abscesserat; deviat qui apostatat. Melius ille claudus in via, quam cursor praeter viam. »

CAPUT TRIGESIMUM QUARTUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Describuntur termini terrae promissa, scilicet, quod ab Oriente terminanda sit mari Mortuo; ab Occidente mari Mediterraneo; a Meridie Torrente Aegypti; a Septentrione Libano, et urbe Epiphania. Secundo, vers. 17, nominat Deus 12 principes, qui Hebraeis terram hanc sorte dividant.

1. Locutusque est Dominus ad Moysen, dicens: 2. Praecepit filiis Israel, et dices ad eos: Cum ingressi fueritis terram Chanaan, et in possessionem vobis sorte ceciderit, his finibus terminabitur. 3. Pars meridiana incipiet a solitudine Sin, quae est juxta Edom, et habebit terminos contra Orientem mare salissimum; 4. qui circuibunt australem plagam per ascensum Scorpionis, ita ut transeat in Senna, et perveniant a Meridie usque ad Cadesbarne; unde egredientur confinia ad villam nomine Adar, et tendent usque ad Asemona, 5. ibique per gymrum terminus ab Asemona usque ad Torrentem Aegypti, et maris magni littore finietur. 6. Plaga autem occidentalis a mari magno incipiet, et ipso fine claudetur. 7. Porro ad septentrionalem plagam a mari magno termini incipient, pervenientes usque ad montem altissimum, 8. a quo venient in Emath usque ad terminos Sedada: 9. ibuntque confinia usque ad Zephrona, et villam Enan; hi erunt termini in parte Aquilonis. 10. Inde metabuntur fines contra orientalem plagam de villa Enan usque Sephama, 11. et de Sephama descendent termini in Rebla contra fontem Daphnim: inde pervenient contra Orientem ad mare Cenereth, 12. et tendent usque ad Jordanem, et ad ultimum salissimum claudentur mari. Hanc habebitis terram per fines suos in circuito. 13. Praecepitque Moyses filiis Israel, dicens: Haec erit terra, quam possidebitis sorte, et quam jussit Dominus dari novem tribubus, et dimidia tribui. 14. Tribus enim filiorum Ruben per familias suas, et tribus filiorum Gad, juxta cognationum numerum, media quoque tribus Manasse, 15. id est, duae semis tribus acceperunt partem suam trans Jordanem, contra Jericho ad orientalem plagam. 16. Et ait Dominus ad Moysen: 17. Haec sunt nomina virorum qui terram vobis dividant, Eleazar sacerdos, et Josue filius Nun, 18. et singuli principes de tribubus singulis, 19. quorum ista sunt vocabula: De tribu Juda, Caleb filius Jephone. 20. De tribu Simeon, Samuel filius Ammiud. 21. De tribu Benjamin, Elidad filius Chaselon. 22. De tribu filiorum Dan, Bocci filius Jogli. 23. Filiorum Joseph de tribu Manasse, Hanniel filius Ephod. 24. De tribu Ephraim, Camuel filius Sephtan. 25. De tribu Zabulon, Elisaphan filius Pharnach. 26. De tribu Issachar, dux Phaltiel filius Ozan. 27. De tribu Aser, Ahuid filius Salomi. 28. De tribu Nephtali, Phedael filius Ammiud. 29. Hi sunt, quibus praecipit Dominus ut dividerent filiis Israel terram Chanaan.

3. PARS MERIDIANA (CHANANÆE) INCIPIT A SOLITUDINE SIN, QUAE EST JUXTA EDM, ET HABEBIT TERMINOS CONTRA ORIENTEM, MARE SALISSIMUM. — « Mare salissimum » est lacus Sodomorum, sive Asphaltites, ubi prius fuit Pentapolis, sed ea coeclius igne consumpta, factus est eo loco lacus ingens, qui Hebraeo more dicitur mare, idque salis, id est salissimum. Est enim in hoc lacu aqua crassa, refinens proprietatem sulphuris et salis, quo conflavit Pentapolis: tunc enim sal urens admixtum fuisse sulphuri patet *Deuter. xxix, 23*,

licet alii putent dici mare salissimum, a fodinis salis, quas ibi esse docet Sophonis, cap. ii, 9, ideoque hic lacus, nec pisces, nec aliud vivens alit: unde et mare Mortuum dicitur. Dicitur et mare solitudinis, vel deserti, quia situm est juxta solitudinem Sin et Cades, ubi caesus est rex Sodomorum a Codorlahomor, *Genes. xiv, 7*. Dicitur et vulgo mare diaboli, quia Sodoma, Gomoriha, Adama et Seboim ob infanda peccata, igne et sulphure de caelo cadente, a demone (ut vulgus putat) submersae sunt, et aquis obrutae, ait Abu-

lensis. Porro hic lacus, sive mare, est ad Orientem terre sancte. Nam Jordanis, qui Chanaanese est ad Orientem, in mare hoc influit, et ab eo absorbetur, ut patet ex tabulis Geographicis, et ex *Josue* III, 16.

4. PER ASCENSUM SCORPIONIS, — est hic locus ita dictus a prærupis montibus, qui sunt asperi instar scorpionum (1).

5. IBIQUE PER GYRUM TERMINUS AB ASEMONI USQUE AD TORRENTEM ÆGYPTI. — Torrens hic est rivulus, qui ex deserto (unde Theodotus vertit, *torrens Arabia*) veniens juxta Rhinocoruram, in mare Mediterraneum delabitur, terramque tribus Juda et Simeon a deserto, viaque Ægypti determinat (2). Unde Septuaginta pro torrente hoc verunt Rhinocoruram. Hinc passim in Scriptura hic torrens ponitur Australis terminus terre promissæ, puta Chanaanæ. Ita S. Hieronymus in cap. VI *Amos*, et epist. ad *Dardanium*, tomo III; vide *Adrichomium* in *Taludis*. Errant ergo, qui torrentem hunc putant esse unum e Nili rivis, ex *Josue* XIII, 3, nam alius illius loci est sensus. Torrens enim hic longe a Nilo et a Pelusio, Ægyptoque distat.

ET MAGNI (id est Mediterranei) MARIS LITORIS FINIETUR. — Mare Mediterraneum hic vocatur « magnum » respectu duorum aliorum: nam in terra sancta triplex est mare: primum est hoc Mediterraneum, quod illam ab Occidente aluit; unde « mare » hic in Hebræo et alibi sepe significat Occidentem; secundum est mare Mortuum, seu salissimum; tertium est mare Cinnereth, seu Genesareth: hæc duo ultima potius lacus sunt, primum vero est mare verum et vastum.

7. PORRO AD SEPTENTRIONALEM FLAGAM A MARI MAGNO TERMINI INCIPIENT, Pervenientes usque ad montem altissimum, — scilicet usque ad montem Hor, ut habent Hebræa et Chaldaea. Perperam ergo aliqui Libanum hic intelligunt (3).

8. A QUO VENIENS IN EMATH. — Emath hæc est minor, in qua est urbs que postea ab Antiocho Epiphane, Epiphania est dicta. Erat hæc urbs terminus terre sancte ab Aquilone. Erat alia Emath Major, scilicet Antiochia, que caput erat totius Syriæ. Ita S. Hieronymus et ex eo Ribera in *Amos* cap. VI, vers. 8 (4).

11. CONTRA FONTEM DAPHNIM. — Hebr. non habent « Daphnim », sed tantum contra fontem (5),

(1) Vel potius a copia scorpionum, quos etiamnum in hac regione esse frequentes, testatur Volney, *Voyage en Syrie et en Égypte*, P. II. Pro etiam alii hebraeam vocem retinentes vertunt *Chazar*, vel *Chesron*, prope Adar.

(2) Hodie vocatur *El arica*.

(3) Non intelligendus ille mons Hor in australibus Idumæa: finibus, in quo Aaron obiit, sed alius quidam borealis ultra Libanum situs. Alexandrini et Vulgatus pro Hor videntur legisse har.

(4) In hebr. est, a monte Hor designabitur (lineam ducento) fines, usque dum venitur in Emath, erunt exitus termini in Sedada.

(5) Rosamulherus, ab oriente Ain, ut Ain hic sit nomen præcipuum oppidi.

scilicet illum, qui juxta Reblata est: notus et celebris: hic autem est Daphnis, ut optime scivit et intellexit noster Interpres, puta S. Hieronymus, qui accurate perstravit terram sanctam. Daphnis fons aquis abundantissimis urben Reblatam irrigat, atque instar celebris et delictosus illius Daphnes, Antiochie suburbani, frequentissimis laurus, et amoenitate inclytus est, uti ex II *Machab.* Josepho et S. Hieronymo docet Adrichomius. Audi

S. Hieronymum, in cap. IV *Ezech.*: « De Saphama, inquit, id est de Apamia, descendente termini in Reblata, que nunc Syriæ vocatur Antiochia. » Ad ditque « ut scias Reblam, sive Reblatam hæc significare urbem, dicit contra fontem; quem perspicuum est significare Daphnem, de quo fonte lacus aquis abundantissimis fruitur. » Et I *Machab.* III: « Onias, inquit, sacerdos continebat se in loco tuto secus Daphnem. » Nam cum sint plures Antiochia, una ad Cragum flumen in Cilicia, altera juxta Meandrum flumen in Caria, tertia Pisdie in Cappadocia, ad illarum differentiam hæc cognominata est Antiochia ad Daphnem, que etiam aliarum comparatione, Antiochia Magna dicitur, et Antiochia ad Orientem, quia ab Orontis fluvio secatur media. Est proleptis; nam postea datum est nomen Daphnes huic fonti, æque ac suburbano Antiochie, et adjacenti. Unde et porta urbis eo tendens, dicta est Daphnicia, juxta quam sepultum fuisse corpus S. Ignatii Martyris testatur S. Hieronymus. Dicta est enim Daphne, id est laurus, vel lauretum, vel lauros et cypressos a Pompeio dedicatas eo loco; vel potius ob memoriam virginis Daphnes, quam Ladonis fluminis sui filiam Antiocheni fabulati sunt: unde et « laurum coluerunt ob memoriam virginis Daphnes, » inquit Philostratus, lib. I, et Arianus, ac ex iv Antonius Nebrissensis in *Quinquagena*, cap. XIV.

INDE Pervenient contra orientem ad mare Cenereth. — « Cenereth, » vel, ut Hebræi legunt, *Cinnereth*, urbs erat, que postea corrupte Genesareth, et a Tiberio Cesare Tiberias est dicta: juxta hanc urbem erat lacus, qui mare et stagnum Cenereth, aut Genesareth, aut Tiberiadis dicitur, et a provincia in qua erat, mare Galilææ; juxta hoc mare erat Nazareth, Capharnaum, Bethsaida et alie urbes, que educatione, conversatione et miraculis Christi fuerunt celebrata.

Erat hoc mare Cenereth, uti et alterum salissimum, sive mortuum, cum Jordane, ab Oriente limes terre sancte; Mediterraneum limes erat ab Occidente, torrens Ægypti, cum desertis Arabia; limes erat a Meridie Emath, sive Epiphania, uti et Libanus limes erat a Septentrione. Iidem termini terre promissæ consignantur *Ezodi* XXII, 31, nisi quod ibi a Septentrione terminus ponatur fluvius, scilicet Euphrates. Qui sane amplii fuerunt termini, ac consequenter terra Judeis promissa perampla fuit: complexa est enim

Philistiam et Philistinos omnes, ut patet *Josue* XII, 2 et 3; rursus complexa est totam Phoeniciam, ac consequenter Tyrum et Sidonem: hæc enim tribu Aser a Josue attributa sunt, *Josue* XIX, vers. 28 et 29; sed permisit Salomon Hiram regem Tyro dominari, ejusque opera usus est in fabrica templi, aliqui eum de jure regno Tyri excludere potuissent. Ita Abulensis. Hinc et mulier Tyria, que a Christo filie sanitatem impetravit, a Matthæo cap. xv, 22, vocatur *Chanaanæ*, a Marco vero, cap. VII, vers. 26, vocatur *Syrophanissa*, quia videlicet Phoenicia erat pars Chanaanæ. Unde patet Judæos suo demerito et culpa tota terra hic promissa, usque ad hosce terminos, non esse potitos, nisi paucos Salomonis regni tempore, quo tamen nonnulla regiones non fuerunt ab eis cultæ et habitate, sed tantum subactæ et vegetigales, quedam etiam amicæ tantum et sociales, uti jam dixi de Tyro.

12. ET TENDENT USQUE AD JORDANEM. — Jordanes limes erat ab Oriente terre sancte; id est novem tribuum. Nam tres alie tribus, scilicet Ruben, Gad et dimidia Manasse hic non numerantur, nec earum termini hic describuntur, quia ipsi jam sortem acceptant cis Jordanem, in Galaad, ut dicitur versu 14.

Nota: Jordanes famosissimus fuit fluvius, et terminus terre sancte. Oritur enim ad radices Libani, atque ex confluxu duorum rivulorum, scilicet Jor et Ban, conflatur; indeque dicitur Jordanes: juxta quem est planities viridissima, in qua exstat sepulchrum S. Job, alta pyramide insignitum. Jordanes, inquit Abulensis, *Quæst. V*, habet septem privilegia, super alia flumina: primum, quod dividat terram sanctam a Moabitibus, Arabibus aliisque Gentibus; secundum, quod arca Dei cum Hebræis transeunte, fluenta ejus

steterunt: in cuius rei monumentum, tulerunt Israelitæ duodecim lapides de medio alveo Jordanis, eosque in titulos erexerunt et collocarunt in Galgalis, *Josue* III, 4 et 5; tertium, quod per eum Elias et Eliseus, sicis pedibus transierunt, cum roptus est Elias per turbinem in cælum, IV *Reg. II*, 8; quartum, quod in eo Naaman Syrus a lepra mundatus est, cum septies in eo lavaretur, lib. IV *Reg. cap. V*; quintum, quod in eo ferrum securis, ad mandatum Elisei supernavit, IV *Reg. VI*, 2 et 6; sextum, quod in Jordane Christus baptizatus est, et tactu sue mundissime carnis, vim regenerativam in baptismo, omnibus aquis tribuit, *Matth. III*; septimum, quod ibi Joannes Baptista vidit cælum apertum, et audivit vocem Patris, et vidit Spiritum descendentem in specie columbæ, super Christum, *Matth. III*.

17 ET 18. HÆC SUNT NOMINA VIROBUM, QUI TERRAM VOBS DIVIDENT, etc. SINGULI PRINCIPES DE TRIBUBUS SINGULIS. — Non quod hi duodecim divisores essent principes supremi singularum tribuum; nam Caleb non erat summus princeps tribus Juda; nec alii erant filii primogenitorum, id est principum suæ tribus, ut patet, si quis conferat parentum eorum nomina, que hic recensentur, cum principibus tribuum nominatis cap. I. Erant ergo hi principes aliarum familiarum in sua tribu, vel principes, id est præpositi et præfecti divisioni terre sancte. Hebræa enim vox נָשִׂים *nasi* proprie significat præpositum.

Raque hi duodecim principes terram Chanaan dividerunt in partes æquas proportionaliter; quo facto sortem jecerunt, que pars cuique obingeret; atque hinc terra hæc nunc sortis; nunc per principes dividenda dicitur, ut patet cap. præced., vers. 34. Quomodo per sortes divisa sit terra, dicam *Josue* XIV, 1.

CAPUT TRIGESIMUM QUINTUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Iubet Deus Levitis dari 48 urbes ad habitandum, cum suburbanis, ad agenda eorum pecora; atque ex iis sex pro asylo homicidis designari. Secundo, vers. 16, homicidia causa jubetur agitari, ut, si fuerit involuntarius, occidatur: sin involuntarius, in asylo maneat, usque ad mortem pontificis.

1. Hæc quoque locutus est Dominus ad Moysen in campestribus Moab supra Jordanem, contra Jericho: 2. Præcipe filiis Israel ut dent Levitis de possessionibus suis, 3. urbes ad habitandum, et suburbana earum per circuitum; ut ipsi in oppidis maneat, et suburbana sint pecoribus ac jumentis: 4. quæ a muris civitatum, forinsecus per circuitum, mille passuum spatio tendentur: 5. contra Orientem duo millia erunt cubiti, et contra Meridiem similiter erunt duo millia: ad mare quoque, quod respicit ad Occidentem, eadem mensura erit, et septentrionalis plaga æquali termino finietur, eruntque urbes in medio, et foris suburbana. 6. De ipsis autem oppidis, quæ Levitis dabitur, sex erunt in fugitivorum